

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!
Ett årsabonnemang kostar 150 kr

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 130:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 VARA

E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com.
Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 5

Årgång 74

2019

Släktforskar dagar i Borås den 24–25 augusti arrangerades i Borås Kongress. Årets tema var Kyrkans skatter, och årstämman hölls i Caroli kyrka den 23 augusti. Vård var Borås Släktforskare i samarbete med Sveriges Släktforskarförbund och huvudsponsorn Arkiv Digital. HembygdVäst var en av utställarna. Nästa år anordnas släktforskar dagarna i Skövde. Birgitta Areskoug i Skövde Släktforskarförenings monter i samtal med en besökare. Foto: Monika Moberg Kilefors

Spelmansstämma med skivsläpp i Ornunga, sid 5

Bollebygd – Tingshuset flyttat, sid 7

Det astronomiska uret från Brunnered, sid 11

Laga skifte, den största revolutionen, sid 14

Drottning Christina och Mariestads domkyrka, sid 16

HKH Kronprinsessan Victoria

Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna
Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 74
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2019 150:-

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankens årsringar, Gunnar Arnborg	4
Spelmanstämma med skivsläpp i Ornunga	5
Bollebygd, Tingshuset flyttat	7
Träskrin fyllt med brev berättar släkthistorien	9
Olof Skötkonung och hans tid	9
Det astronomiska uret från Brunnered	11
Fake News i Erikskrönikan	13
Laga skifte, den största revolutionen	14
Lokalt samarbete med LRF i Västra Tunhem	15
Drottning Christina av Holstein-Gottorp	16
När det ringer i kyrkklockorna	20
Folks renlighet fyllde kyrkorna	21
Död fick hjälpa till vid Skarabranden	21
Utställningar i Ljungsarp	22
Prästergötland från Sexdrega till Södra Ving	23
Var det vikingarna som kristnade oss	23
Invigning av tändkulemotor i Södra Ving	24
Folkfest i Rävlanda	25
Årsmöte i Lödöse	26
Intressant besök på F7 Såtenäs	27
Funktionärer i hembygdsförbundet	28
Hänt i Amnehärad och Kinna	30
Redaktionen	31

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

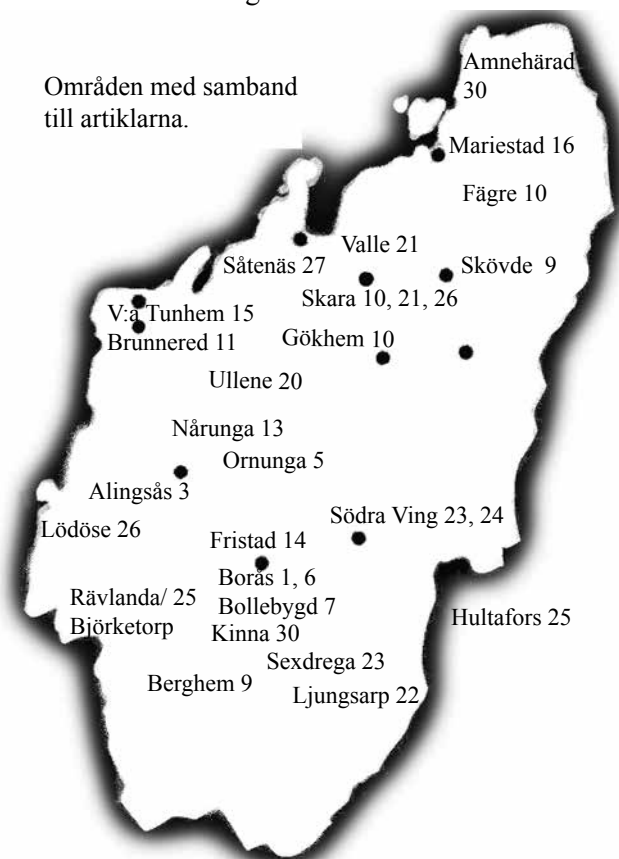
Tryck: Åtta.45 Infomedia, Vårgårda 2019.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre (se sidan 31) som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex nr av Västgötabygden per år.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdagar 9–15 eller e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com
I det här numret är vi 18 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Ordföranden har ordet!

Höstarbetet är igång!

Bra med kretsar – men hur få en bra kommunikation?

Vi har startat verksamhet i 24 kretsar i Västergötland. Fortfarande återstår några som vi nu kommer att ägna mer tid åt. I stort har detta blivit en framgång, där vi nu via styrelserepresentanter kan få igång en dialog med er i föreningarna.

Ibland upplever vi att hembygdsrörelsen är splittrad på olika verksamhetsarenor, där föreningarna arbetar med lokal verksamhet och vi i förbundet arbetar med övergripande frågor. Därför är de informations/dialogmöten som vi inbjuder till viktiga. Vi lär känna varandra på ett bra sätt och byter erfarenheter.

Kretsverksamheten har inneburit att vi fått betydligt fler tillfällen att mötas dels föreningarna emellan, dels förbund/föreningar, för att diskutera försäkringsfrågor, STIM, hemsidor, olika projektbidrag eller PrismaVG samt ge varandra råd och tips om renovering av hembygdsgården, skördefester, utställningar eller kulturkvällar.

Vi hoppas att kretsträffarna blir det som överbryggar samt att kretsarna har möten åtminstone två gånger om året.

Nyhetsbrev

Nyhetsbrevet har blivit bra och vi kommer att fortsätta att ge ut detta 3–4 gånger om året, när vi har aktuell information.

Intensiv kursperiod

Vi är mitt uppe i en intensiv kurshöst med goda tillfällen att förkovra sig. Textilkuser har varit välbesökta på senare år och avsikten är att fortsätta med dessa teman även nästa höst.

För PrismaVG och hemsideskurs har vi hjälp från Västarvet respektive Studieförbundet Vuxenskolan, där den senare även givit ut ett häfte med olika samverkansalternativ. Utnyttjar vi denna möjlighet fullt ut?

I samverkan med våra arkivförbund i Älvsborg och Skaraborg och med grovplanering från vårt riksförbund kommer det att bli en kursdag framöver.

Hur förvarar vi våra samlingar? Hur visar och beva-

rar vi handlingar och föremål? Är de sökbara via nätet? Detta är frågeställningar som vi skall försöka rätta ut.

Fler ungdomar deltar i verksamheten. Vi noterar flera olika lyckade initiativ för att skapa verksamhet och bjuda in ungdomar under 26 år till hembygdsrörelsen. Skolkontakterna utvidgas, studiecirklar startas exempelvis i smide för ungdomar och frågor som ”vilka verksamheter har vi för ungdomar”.

Studieförbundet Vuxenskolan i Herrljunga håller på att rekrytera ungdomar till en ny Vi Unga-avdelning med inriktning på kulturarvet och vi sitter med i styrgruppen. Ungdomar och hembygdsföreningar längs ”Kinnekullebanan” kommer att dokumentera utvecklingen i sin bygd under ledning av Märta Gustavsson, Trollhättan.

Hälften av alla hembygdsföreningar i Västergötland har nu familjemedlemskap och medlemsmatrikel för barn och ungdomar. Bra gjort! Detta kommer att betyda mycket bland annat när vi söker bidrag.

Kristina Smedberg – grundare av Vaddåkrastiftelsen – har avlidit

Kristina Smedberg, som skänkte sin stuga i Vaddåkra till en stiftelse, har avlidit och gravsatts i Humla kyrka.

Samarbete med Västergötlands museum

I samverkan med Skara Gille har vi startat ett samarbete med Västergötlands museum i Skara. 30 utställare med olika hantverk visade upp sig i Skara Fornby lördagen den 14 september. Krönikören och författaren Stina Oscarsson föreläste om: Tror du att du kan förändra världen utan att anstränga dig.

Det blev lyckat med ca 600 besökare och redan nu planeras för en fortsättning i september 2020.

Sven-Åke Mökander

Tankens årsringar

93-årig Gunnar Arnborg med Tankens årsringar

Vid 93 års ålder presenterar Gunnar Arnborg i boken Tankens årsringar tankar och ställningstaganden efter erfarenheter från livets skolbänk, kateder och "Låt stå"-texter på gröna tavlan. Till sin hjälp har han barnbarnet Amanda Andréas (född 1988) med ett 70-tal symboliska illustrationer.

Spännvidden är alltså stor, Amanda är en firad jazzsångerska men uppmärksammas också inom fotografiering, teater med mera. Medan Gunnar främst gjort sig känd för en lång rad böcker som Stenmur'n, Mulens marker, Eneboken, främst om det gamla odlingslandskapet i Västergötland. Plus massor av föredrag och artiklar.

*Jag samlar på platser för
signade möten
hemmahörande i själens
finrum.*

*Gläntan i skogen
min sakrala hörnsal.*

*Källorna kallar på mig
vet om mitt beroende.*

*Ängens mångfald behöver mig
är en del av mitt hem.*

Tankens årsringar. Arnborgs nya bok. Foto: Amanda Andréas.

Så inleder Gunnar Arnborg dikten Delaktighet, och med läsarens rätt till fri tolkning tänker jag på de många gånger jag fick bli delaktig i hans besök på gårdar som levde i samklang med naturen och följde gamla odlingsideal. Kunskapen flödade kring odlingslotter, stenmurar, källor i dungarna och markens blomster. Blandad med poesi och ibland rentav musik, ofta hade någon med ett instrument på vandringsen. Och kaffet dracks i en blommande backe, ofta med nyfikna kor som ville provsmaka.

Mycket av detta kan jag uppleva i dikterna. Som några rader ur dikten Stenmur'n:

*Odlarnas äreminnen finns i mäktiga stoder av sten
med inkilade ljud från spett och hårda tag
ilskna tillrop över stentrilskan.
Rast med kärnmjolk vid åkerrennen.*

Gunnar Arnborg har ofta använt poesin i sina böcker, och här citerar han ibland sig själv från tidigare böcker, liksom rader av andra poeter. Nu summerar dikterna livet, kärleken, tron, orden och kunskapen, men också

Gunnar Arnborg och barnbarnet Amanda Andréas har tillsammans skapat boken Tankens årsringar. Foto: David Andréas.

framtiden. Där får han förstås gott stöd i Amandas fina och egensinniga bilder. Ibland tar framtiden sats långt tillbaka som i dikten

År 1967

*Landsbygden skulle utvecklas.
Det högst värderade i hem och odling
påfördes lantbruksnämndens svarta lista
Gården gav bärgning åt tio generationer
innan domen "icke bärkraftig".*

*Bondfolket lästes ut enligt förordning.
Små gårdar buntades samman till större
Bygder avfolkades
förlorade gamla traditioner
och nedärvda färdigheter.
Åkrar blev skogsmark
gudinnan Flora dog utfattig
när hävden upphörde på blomsterängarna.*

*Småbrukarna togs om hand
av det högproduktiva.
Lantbruksdirektören sa
– Vi gjorde fel!
Stenmurarna markerade länge Odlarens stolthet.*

Ett axplock av det jag fastnade för vid en första genomläsning. Det blir säkert fler läsningar då förmodligen andra dikter får mig att stanna till. Det är ju så det skall fungera. Gunnar Arnborg fortsätter att vara lärare som förr, men nu i poetisk form.

Ännu en fantastisk bok av Gunnar Arnborg, kompletterad med inlägg från ett barnbarn med sin syn på världen och livet. Boken har redigerats av Amanda och David Andréas, och ges ut på hennes förlag Judiths music and art.

Hans Menzing

Spelmansstämma med skivsläpp

Yngst på stämman i Ornunga. Simon Lidén, 8 år från Magra och hans syster Felicia, 4 år, var med mamma Liv på buskspel i ett av tälten.

För sjunde året i rad arrangerade Svältornas Fornminnesförening och Västergötlands Spelmansförbund spelmansstämman i Ornunga. Det kom många musikanter och extra roligt är att det kom så många unga musikanter.

Traditionsenligt började Ornungastämman med en konsert i Simonsgården, i år med gruppen Bäckafall. Nästa programpunkt var en konsert med skivsläpp i Ornunga gamla kyrka. Det var Stefan Wingefors, Jenny Gustafsson, Hans Kennemark, Emma Johansson och Harald Kennemark som spelade låtar som ingår på den nya skivan. Intresset för denna konsert var så stort att man fick köra den både klockan 20 och 22. Efter konserterna var det många som försåg sig med denna unika CD med musik från Asklanda och Ornunga.

På planen utanför hembygdsgården fanns ett cirkustält där det fram på kvällen bjöds upp till dans. Spelmännen är nog inget kvällstrött släkte för man höll på med buskspel långt in på småtimmarna.

För alla åldrar

Lördagen började med lite dans och fortsatte med Workshop med låtar efter resandefolkens spelmän. Vil-

le man prova på att sjunga folklig sång hjälpte Emma Johansson gärna till.

På lördagseftermiddagen kunde man gå på två familjeföreställningar. Den första höll Sabina Henriksson i och då handlade det om Lennart Helsings låtar i både ord och ton. Den andra föreställningen hette Halli Hallå med vokalgruppen TETRA som också bjöd på en middagskonsert i Ornunga gamla kyrka.

Lördagens höjdpunkt var konserten på Stommens loge med Lena Johanssons trio. Som förband medverkade både Sjövikskursen och Hallandskursen. Imponerande med alla dessa unga musikanter. Kvällen avslutades på museigården med spel, dans och grill.

Fin avslutning

Söndagen inleddes med workshop med Lena Johansson på fiol. En specialitet i Ornunga är söndagens Sopplunchkonsert med Västra låtverkstaden och Elias Akselsen.

Ornungastämmans avslutningskonsert i Ornunga nya kyrka blev även i år en höjare. I konserten medverkade ett flertal av Ornungastämmans artister. Prästen Madelene Dahl höll en uppskattad andakt.

Skivsläppskonserter i Ornunga kyrka. Stefan Wingefors, Jenny Gustafsson och Hans Kennemark spelade låtar som finns med på CD-skivan.

Glada och tacksamma

Efter Ornungastämman var det en glad Jenny Gustafsson som tyckte att det varit fantastiska dagar. Att det kom mindre regn än befarat var glädjande. Hon är också mycket tacksam för alla engagerade medlemmar i Svältornas Fornminnesförening som lägger ner ett stort arbete både före, under och efter spelmansstämman.

Även Per-Eric Stjerna, föreningens ordförande, var glad och tycker det är roligt att allt fungerar så bra, och han hade fått positiva kommentarer från musikanter på besök.

Leif Brunnegård

4600 släktforskare i Borås Kongress

Årets Släktforskardagar den 24–25 augusti i Borås Kongress samlade släktforskare från hela landet. Trångt men trivsamt. Årsstämman skedde fredagen före och under lördagen och söndagen var det utställningar och föreläsningar.

HembygdVäst, det vill säga hembygdförbunden i Västergötland, Dalsland, Bohuslän och Göteborg, delade på en väl belägen utställningsplats. Många besökare tittade in och fick svar på problem som exempelvis „var är den socknen eller gården belägen. Mina förfäder är därifrån”. Hembygdsväst och släktforskning går ofta hand i hand.

Garnisonsmuseet i Axvall. Els-Marie Lippold visade böcker till försäljning som exempelvis Kungl. Skaraborgs regementets underofficerare av Lenart Larsson.

Nya boknyheter presenterades, exempelvis Peter Sjölungs Från DNA-test till Släktträd – Thomas Fürths Släktforska utanför Norden – Eva Sjölungs Kom igång med din släktforskning – Anna Edins och Elisabet Juuls Ännu mer GENialiskt samt Claes Westlings och Bo Lindwalls Släktforska i städer.

Temat för Släktforskardagarna i Borås var Kyrkans skatter och årsstämman hölls passande nog i Caroli kyrka.

Lars Tengling är ordförande för Borås Släktforskare och han och hans medarbetare kunde glädjas åt lyckade släktforskardagar.

Till föreläsningssalarna var det långa köer. Kommunfullmäktiges ordförande Per-Olof Höög, utklädd till knalle, lyfte fram Borås historia. Skådespelaren Helge Skoog höll invigningstalet. Nästa år tar Skövde Släktforskarförening över Släktforskardagarna den 22–23 augusti med temat – Från viking till soldat.

Monika Moberg Kilefors

Home Deco. Susanne Petterson från Skövde var en av utställarna. Hon skapar släkttavlor av våra släktfoton, som vi kan sätta på väggen.

Bollebygd Tingshuset flyttat

Ordföranden i Bollebygds Hembygdsförening, Leif Karlsson, framför det flyttade Tingshuset.

Det är väl ingen som riktigt vet men kanske var det hembygdsföreningens ordförande, Leif Karlsson, som såg till att det gamla Tingshuset blev flyttat – istället för att rivas.

Under våren 2018 gick rykten om att Tingshuset skulle rivas. Samtidigt talades det om att en del av den gamla inredningen skulle bevaras och byggas in i ett eventuellt nytt hus som skulle byggas på den så kallade Aronska tomten.

Blåslampa

När ryktet nått fram till Leif Karlsson, hembygdsföreningens ordförande började det smidas planer.

– Det är alltid bra att vara två när man träffar politiker och företag. Därför bad jag Håkan Alfredsson, även han aktiv i hembygdsföreningen, om stöd och han hängde på. Vi träffade de ledande politikerna i kommunen och även det byggföretag som köpt tomten där Tingshuset stod. Byggföretaget väntade på att få sätta igång med ett bygge av ca 70 hyresrätter i centrala Bollebygd, berättar Leif Karlsson, som enligt vissa politi-

ker har varit något av en ”blåslampa” när det gällt bevarandet av Tingshuset.

Inga rivningsbeslut – men...

Något beslut om rivning fanns inte, men en rivning fanns ändå med som ett av alternativen för Tingshusets framtid. Kommunen hade gått ut med två anbudsfrågningar för flytt av Tingshuset. Det första budet som kom in stannade på en kostnad om cirka 20 miljoner. Efter ännu en anbudsfrågan fick man ett bud på cirka 7 miljoner.

Tilläggs ska att Bollebygd ligger farligt nära Göteborg och där är byggbranschen het idag. Lika het var branschen för de företag som specialiserat sig på att flytta gamla hus – därför priserna – kan man tro.

Bråttom

Det började bli bråttom. Byggföretaget Strand AB ville att tomten skulle vara klar att börja bygga på senast den första april 2019. Nu var vi redan en bit in i augusti. Då tog Samhällsbyggnadsnämnden beslut om att gå ut med ytterligare en anbudsfrågan. Men näm-

Under våren har hembygdsföreningen försökt engagera boende i Bollebygd i användandet av Tingshuset.

Äldre föremål som hör hemma i ett gammalt tingshus.

Hur påverka

När förberedelserna inför flytten tog fart, började även Leif Karlsson och många medlemmar i hembygdsföreningen att agera.

– Det kändes naturligtvis riktigt bra – men nu gick vi in i en andra fas. Hur skulle vi kunna påverka använ-

den var inte enig om det beslutet, med 4-3 ”vann” de som ville göra ett försök till och därmed bevara Tingshuset.

– Samma kväll som vi fick det positiva beskedet om att beslutet kom om att gå ut med ett nytt anbud hade vi samlat ett antal intresserade för ett kort informationsmöte.

– Den kvällen kändes som om vi hade kommit en bit på väg, menar Leif.

Anbud som antogs

Efter den, förmodligen sista möjligheten att försöka rädda Tingshuset, fick kommunen in ett anbud som antogs och därmed var Tingshuset räddat – och Leif och hans vänner i hembygdsföreningen kunde andas ut.

dandet av Tingshuset. Vi hade startat en cirkel under hösten 2018 där vi grottade ned oss i Tingshusets historia, säger Leif, som efter nyåret och fram till i slutet av augusti 2019 försökt få tid med kommunalrådet Michael Plogell.

– Jag har i mail bett om, åtminstone 10 minuter, men kommunens nya kommunstyrelseordförande har inte haft tid..., småler Leif.

Målet med mötet med kommunstyrelseordföranden var givetvis att försöka få de styrande att tänka i samma banor som Leif och hembygdsföreningen.

I gammal stil

Drömmen hos hembygdsfolket har varit att försöka återskapa Tingshuset som det en gång såg ut på 1700-1800-talet.

– Det var en dröm som vi fick överge i ett tidigt skede. Men vi hade ändå en tanke om att försöka få in en del av de gamla föremål vi har som hör hemma i ett Tingshus. De föremålen hade förstärkt känslan av hur gammalt Tingshuset ändå är, menar ordföranden i hembygdsföreningen.

Invigt och klart

Nu står det gamla Tingshuset på ny grund och ser ut som det gjorde efter en tidigare renovering, en renovering som genomfördes i mitten av 1990-talet. Kommunen kommer att fortsätta att använda Tingshuset som möteslokal för tjänstemän och politiska nämnder.

– Visst, det blev riktigt bra. Men någonstans missade kommunen möjligheten att återskapa en klenod som kunnat få leva vidare i många år framåt. En klenod som framtida generationer fått ta del av och därmed kunnat blicka tillbaka i Bollebygds kommuns historia. Synd, säger Leif Karlsson.

*Christer Falk
Bollebygd*

Fakta om Tingshuset

1760 byggdes huset.

1775 tillbyggdes huset med två arrestlokaler.

1800 om- och tillbyggdes huset.

1960-talet – huset flyttades en första gång

1997 renoverades huset och försök gjordes för att återskapa det till tidigare utseende.

2019 flyttades Tingshuset ännu en gång och genomgick en modernisering vad gäller ventilation, el och värme. Huset tillgänglighetsanpassades enligt dagens bestämmelser. Men utseendemässigt är Tingshuset i stort sett identiskt som efter renoveringen 1997.

Här har man samlats för att studera Tingshusets historia. Foton i detta reportage om Tingshuset i Bollebygd är tagna av artikelförfattaren Christer Falk

Träskrin fyllt med brev berättar släkthistorien

Det gick bra för Sven Magnus Nilsson. Från 1860-talet sitter han som patron på Orrevalla egendom utanför Lidköping och har förmodligen god ekonomi. I alla fall verkar hans släkt tro det.

Sven Nilsson får en ström av brev från olika anförvanter, även från barn, med böner om ekonomisk hjälp. Förbluffande ofta ställer han upp.

Det kan Kristina Albinsson berätta i sin bok *Syskonband*, utgiven på eget förlag. Hon bor på Hulu 1, 511 96 i Berghem och är barnbarnsbarn till Sven Nilsson. Hon får tips om en skattekista i form av ett träskrin fyllt av gamla brev från olika släktingar. Främst från Svens nio barn som i boken följs noga genom livet liksom förstås Sven och hans fru Hilda.

Det mesta kretsar kring Orrevalla och andra platser i trakten, men det görs också utfärder till studentlivet i Uppsala och Lund vid förra sekelskiftet, liksom till olika arbetsplatser barnen söker sig till.

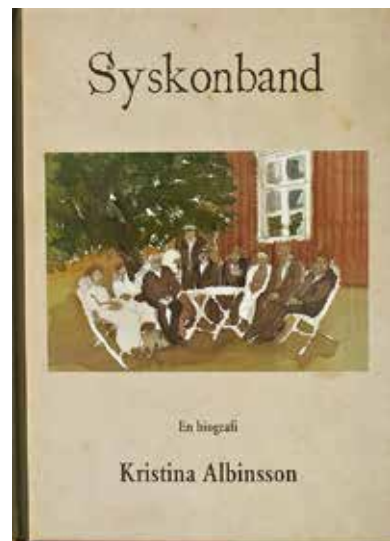
Inte minst handlar ett långt avsnitt om Skara, där alla de nio barnen får en chans att studera. Pojkarna vid läroverket, flickorna i flickskolan vid Gunnar Wennerbergsgatan. Det är inte billigt, flickorna är extra dyra att hålla i skola eftersom staten inte verkar anse att de är värda att satsa på. Det är helt fel i de här fallen,

systrarna verkar vara minst lika yrkeskunniga som sina bröder. Studietiden i Skara är lång och ofta bor där flera barn samtidigt. Då har de ofta ett eget hushåll med en medvänd jungfru som föreståndare. Det verkar ofta fungera.

Kristina Albinsson har med hjälp av massor av brev plus några dagböcker fått en god bild av livet i

vardag och fest. Det som saknas fyller hon i efter olika studier så man får veta mycket om livet under nästan ett och ett halvt århundrade. Till detta kommer en mängd gamla kort som gör berättelserna levande.

En intressant och välskriven bok om Kristina Albinssons familjs liv, men också om livet i Västergötland förr.

Hans Menzing

Olof Skötkonung och hans tid

Historieforum Västra Götaland tyckte att bristerna i SVT-serien *Vikingarnas tid* var så allvarliga att de anmälde programmet till Granskningsnämnden.

Som en följd av det anordnades ett historiskt seminarium i Högsolan i Skövde i september. Arrangör var Historieforum och Skaraborgs Senioruniversitet. Intressanta föreläsningar om de senaste rönen om en tid i Nordens och Europas historia.

– Seminariet med temat Olof Skötkonung och hans värld blev mycket lyckat. Fullsatt hörsal och åhörarna fick intressanta föreläsningar, skriver Morgan Nilsson, ordförande i Historieforum Västra Götaland, i sitt pressreferat.

– Åhörarna fick en god inblick och information om hur Västergötland och England hade kontakter politiskt. Otto Lövgren berättade hur tolkningar kring Thegnstenar föregicks kungamakten under Olof Sköt-

konung och hans period i Västergötland. Carl Löfving hade en annan åsikt och tolkning kring Thegn och Drengstenar (runstenar), konstaterar Morgan Nilsson. Docent Henrik Jansson visade bl a de nya fynden från Kata gård och perioden vid 1000-talet. Men även betydelsen för Husaby och Skara domkyrka.

– Arkeolog Jonathan Lindström, känd från SVT-serien, berörde inte temat, däremot Västergötland och Västsveriges betydelse från äldre stenålder och mesolitisk tid samt landskapet fram i bronsålder, skriver Morgan.

Föreläsare var docent Henrik Jansson, Göteborgs universitet, filosofie dr i arkeologi Carl Löfving, masterstudent Otto Lövgren, Fagersanna och arkeologen, radio- och tv-profilen Jonathan Lindström.

Morgan Nilsson ger ett stort tack till föreläsarna, åhörarna, funktionärerna och Skaraborgs Senioruniversitet. Ett särskilt stort tack till Marianne Andersson för arbetet med genomförandet av seminariet.

Monika Moberg Kilefors

Genvägar från predikstol i Fägre till parkbänk i Filipstad

Nils Ferlin har gått till historien som en av Värmlands mest kända författare. Vad kanske få vet är att han har rötter i Skaraborg i socknar som Fägre och Gökhem samt i städer som Mariestad och Skara.

Författaren Nils Ferlins närmaste anor kommer huvudsakligen från Dalsland och Värmland. Farfadern Johan Ferlin var kontraktsprost i dalsländska Färgelanda. Men går man längre tillbaka i tiden så finner man att Nils Ferlin även har rötter i våra trakter. Bo Lindwall, känd släktforskare och författare, meddelar den 15 februari 1998 på Rötter, Sveriges Släktforskarförbund, bland annat att en av Nils Ferlins anfäder var Johannes Iser, född 1589 i Skara, död den 13 september 1669 i Alster socken. Denne var komminister, bosatt på Skål.

Han var enligt Svenskt biografiskt lexikon son till den välbeställda borgaren i Skara, Hans Iser, som levde 1622. Denne ska enligt släkttraditionen (Fryxell) ha inflyttat från Tyskland.

Under predikstolen från 1705 i Fägre kyrka. En söndagskväll år 2003 framträdde musikanterna Håkan Ljungqvist och Tord Johansson vid en musikgudstjänst i denna vackra kyrka med anor från 11–1200-talet.

Enligt Elgenstierna var Hans Iser gift med Kerstin Hansdotter, dotter till prosten och kyrkoherden i Fägre pastorat, Skara stift, Johannes Benedicti (av den gamla förnämliga Wångaslakten) och Katarina Töresdotter.

Kyrkoherde i Fägre

Johannes Benedicti (Hans Bengtsson) var kyrkoherde i Fägre under åren 1577–1586 enligt såväl släktforskaren Bo Lindwall som författaren till boken Fägre kyrka (utgiven 1943 och 1980), B Gösta Carshult. I Fägre kyrka finns ett epitafium som anger detta. Men enligt författaren Bengt Hildebrand (i en biografi om slakten Fegraeus) är detta osäkert. Enligt honom är i varje fall Benedictis son, Johannes Haraldus Fegraeus (Hans Haraldsson) kyrkoherde i Fägre. Denne Hans dog 1619. Fadern Johannes Benedicti skulle enligt samme författare ha varit kyrkoherde i Särestad 1571.

Gökhem

Johannes Iser gifte sig 1628 med Nils Ferlins anmoder Märta Ekeblad, som avled 1673. Hon var enligt Elgenstiernas ättartavlor dotter till komministern i Gökhem församling, Sven Ekeblad. Denne var enligt en källa född i Istorp 1555.

En annan av Nils Ferlins förfäder var Magnus Sveonius Mariestadius, född 1605 i Mariestad och avliden 1678 i Sunne socken. Kyrkoherde och prost. Via Mariestadius' hustru, Anna Camoenia, född 1621, lär det även finnas släktrådar till Selma Lagerlöf.

En döddansares visor

Nils Ferlin föddes 1898 i Karlstad och avled 1961 i Uppsala. Ferlin står staty nära Klara kyrka, på Klarabergsgatan i Stockholm, på torget i Karlstad samt sitter staty på torget i Filipstad. Statyer finns även i Hällefors och Norrtälje.

En döddansares visor var författarens debut och den innehåller en av hans mest kända dikter, En valsmelodi, med de välkända raderna ”Jag är ganska mager om bena, tillika om armar och hals”, vilken har tonsatts av Lille Bror Söderlundh.

Monika Moberg Kilefors

Källor: Släktforskare Bo Lindwall, Rötter, 1998 med flera källor.

Det astronomiska uret från Brunnered

Karl Olsson (1888–1974) var cykelreparatör i Brunnered i Västra Tunhems socken, men han var även en sällsynt allmänskunnig teknisk begåvning. Många historier har berättats om hur han hjälpt bönderna i bygden att få igång sina havererade maskiner och motorer. Sin fritid ägnade han bland annat åt att konstruera och bygga klockor.

Vanliga väggklockor lär han ha byggt redan i unga år, men detta verkar inte ha varit en tillräckligt stor utmaning. Någon gång på 1940-talet började han ge sig i kast med att konstruera astronomiska ur, det vill säga ur som förutom att visa tiden även visar solens, månens och stjärnornas gång.

Det stora astronomiska uret

”Examensarbetet”, det stora astronomiska uret, som efter fem års möda blev färdigt till hans 70-årsdag 1958, bevisade att Karls tankar och idéer stämde. Tyvärr finns inget av hans funderingar och teoretiska arbete antecknat och bevarat. Räknearbetet måste ha varit omfattande och när man betänker att det mesta måste ha gjorts med papper och penna blir prestationen än mer imponerande. Han lär ha sagt att ”allt man behöver veta står i almanackan”, men det var nog en alltför blygsam kommentar. För att gå från almanackans sifferuppgifter om solens och månens omloppstider med mera till ett fungerande urverk behövs åtskilligt mer. Karl måste ha haft goda kunskaper i både matematik, astronomi och urmakeri och dessutom förmågan att omsätta det hela i praktiken. Och allt detta självlärt, vad vi vet.

Gåva till hembygdsföreningen

Karls barnbarn skänkte 1999 uret till hembygdsföreningen. Någon i hembygdsföreningen kände till mitt intresse för gamla klockor och jag fick förtroendet att försöka få igång Karls ur. Det skulle visa sig vara en betydligt mer omfattande uppgift än jag först tänkt mig och det ska sägas redan nu att uret står fortfarande still. Mer om detta senare.

Inte nog med att Karl konstruerade alla sinnrika mekanismer, han kunde konsten att tillverka dem också. Jag har bara hittat en ”knyckt” detalj. Klangstavarna, som ger ljudet när uret slår (varje kvart!), kommer uppenbarligen från någon fabriksstillverkad klocka. I övrigt verkar allt (mer än 500 delar och ca 4000 kuggar) vara tillverkat av Karl själv.

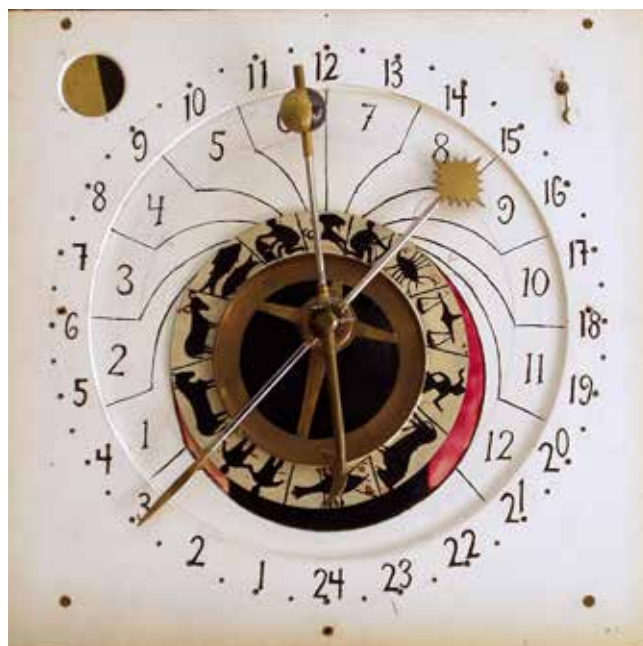
Någon form av så kallad delningsapparat (som delar hjulens omkrets i ett antal exakt lika stora delar) måste

Karl Olsson med sitt astronomiska ur som blev färdigt till hans 70-årsdag 1958.

han också haft tillgång till. Hur delade han omkretsen på det största kugghjulet i 271 delar? De större kugghjulen och axellagren är av mässing, men alla andra detaljer är till största delen tillverkade av järn med hjälp av handverktyg eller svarv.

Uret är inte tillverkat med den prydlighet och tradition, som en skolad urmakare förmodligen skulle ha

Den astronomiska urtavlan.

eftersträvat, men detta förtar inte Karls prestation på något sätt. Funktionen fick gå före skönheten och järnplåt har alltid varit billigare än mässing. Samma filosofi, som användes på morarens tid.

Vad kan man då utläsa från urets alla tavlor och visare? Enklast kan det nog beskrivas som en mekanisk "evighetskalender". I varje fall ska allt kunna visas rätt under 100 år. Den speciella skottårskorrekturen vid jämna århundraden klarar det dock inte av, men det må väl vara acceptabelt.

Längst upp sitter fyra små sifferfönster, som visar årtalet. Vid midnatt den 31 december frigörs ett litet lod, som drar fram årtalsverket till nästa årtal. Under årtalet sitter fyra små urtavlor, som visar tiden på fyra olika platser runt jorden.

På huvudurtavlan har Karl verkligen velat visa vad han kan. Inte mindre än fem visare roterar utanpå varandra kring centrumaxeln. Tyvärr har detta också blivit till en nackdel för det är nästan omöjligt att snabbt se "hur mycket klockan är". Mängden visare, alla mässingsfärgade och med snarlika utseende, gör att tavlan vid vissa visarställningar är mycket svårläst.

Den längsta visaren anger dagens datum men inte på samma enkla vis som i mekaniska armbandsur, som ju måste justeras manuellt efter en månad med 28, 29

eller 30 dagar. Här sker justeringen automatiskt med ett "maskineri", som nog är det mest komplicerade i hela uret. Datumverket håller ordning på månadernas längd under en hel skottårsperiod. Urets långsammaste kuggghjul går alltså ett varv på fyra år. Förutom att visa datum så sköter också datumverket om att visa dagens namn i veckan och månadens namn i klartext. Framstegningen av allt detta plus datumkorrekturen sker medan klockan slår 12 på natten.

Längst ned sitter den mest iögonfallande tavlan, som först och främst visar solens och månens vandringar runt himlavalvet. Men man kan också se när solen och månen är synliga över Tunhems horisont och i vilket väderstreck de finns. Likaså kan man se i vilket stjärntecken solen befinner sig och månens faser visas på två olika sätt. Man kan också avläsa så kallade temporaltimmar, som är tolv till antalet oavsett dagens längd och räknas från soluppgång till solnedgång. Denna tidsindelning användes av många kulturer ända fram till medeltiden då uppfinningen av klockorna gjorde den opraktisk.

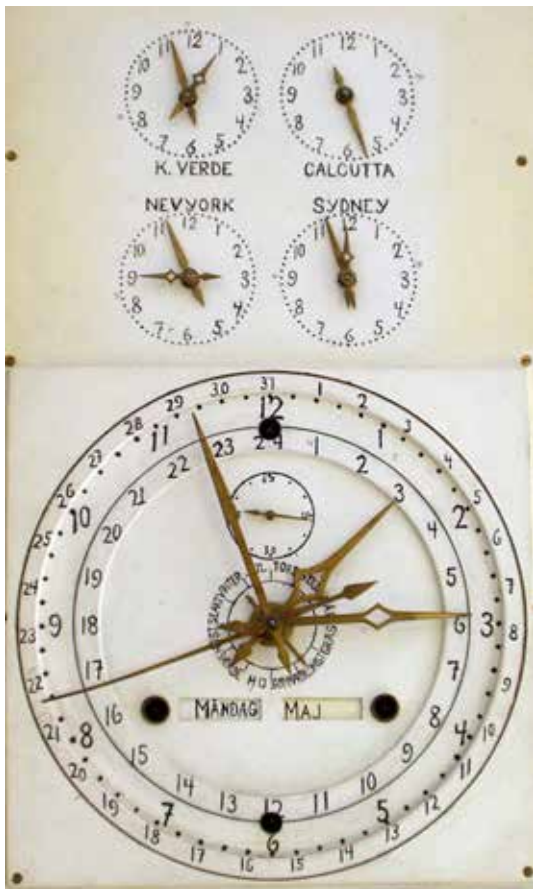
Solen rör sig skenbart runt jorden exakt ett varv per dygn. På samma sätt rör sig urets solvisare ett varv per dygn. Om vi däremot observerar någon avlägsen stjärna så finner man att den skenbart roterar lite fortare. Ett stjärndygn är bara 23 timmar, 56 minuter och 4 sekunder långt. Tidsskillnaden är sådan att när jorden roterat 365 varv på ett år så har stjärnhimlen gjort ett varv mer.

Här representeras stjärnhimlen av en ring med zodiakens (djurkretsens) tolv symboler. Denna ring roterar alltså tillsammans med solvisaren, men en aning fortare så att den efter ett år är tillbaka i samma läge i förhållande till solvisaren men har gjort ett extra varv. Solvisarens läge på zodiakringen (där de korsar varandra) visar då i vilken stjärnbild solen står för tillfället. Karls lösning för att åstadkomma denna skillnad i hastighet är en genial differentialväxel, där hela "växelådan" roterar med solvisaren.

På liknande sätt följer månvisaren med solvisaren men med en helt annan hastighet. Endast vid nymåne ska sol- och månvisarna peka i samma riktning. Tiden från en nymåne till nästa är 29 dygn 12 timmar, 44 minuter och 3 sekunder och på den tiden ska månvisaren röra sig "baklänges" ett varv i förhållande till solvisaren.

Återigen förundras man över Karls förmåga. Hur kunde han finna en kombination av fyra kuggghjul, som ger en nästan exakt rätt utväxling? Felet är (om jag räknat rätt) bara ca 50 sekunder per månad.

Inte nog med att månvisaren anger i vilken riktning månen står i förhållande till solen, utan även månens fas kan avläsas. I änden på visaren sitter ett litet "månklot", halvt svart och halvt guldfärgat, som förutom att gå runt tavlan också roterar kring själva visaren (också ett varv per månad). Vid fullmåne syns bara den gula

Tavlorna för tid- och datumvisning.

sidan utåt och vid nymåne bara den svarta. Mekanis- merna bakom de båda urtavlor är förstås mycket in- tressanta men är tyvärr helt oåtkomliga innan tavlorna demonterats.

Glasmonter i föreningslokalen

Som nämnades i inledningen fick jag hembygdsföre- ningens förtroende att försöka återstarta uret. Det stod ganska snart klart att det skulle krävas mer arbete än bara smörjning. Efter alla års stillastående var det allt- för många hjul och axlar, som gick alltför trögt för att fungera tillförlitligt och att försöka göra rent alla lager och kuggjul på plats vore dömt att misslyckas. Modet svek vid tanken att ha alla dessa delar liggande lösa och

sedan få ihop det hela igen. I varje fall var det nödvän- digt att först förstå urets alla funktioner. Dokumenta- tionen blev ett drygt arbete trots att den inskränktes till att beskriva funktionerna och inte hur alla detaljer ser ut och är monterade.

Vad jag kunde se så är alla delar i funktionsdugligt skick, men ”den stora servicen” blir en verklig utma- ning om någon i framtiden vill ta sig an den.

Uret har nu, efter att i många år stått undanskymt, fått en hedersam plats i en glasmonter i föreningsloka- len i Västra Tunhem.

*Hans Gustavsson
Västra Tunhem*

Fake news i Erikskrönikan

Slaget vid Herrevadsbro startade hösten 1251 men på- går fortfarande. Ja, själva dödandet är över, det skötte Birger Jarl. Nu gäller striden platsen för slaget – Väs- tergötland eller Västmanland?

I nummer 4 2019 av kulturtidningen Mimers brunn (som ges ut av Christina Ström i Vara) presenterar Ingemar Brink den historieintresserade officeren Ing- var Leion, som forskat kring slaget vid Herrevadsbro, både utifrån militär kunskap men också utifrån gamla dokument.

Leion har bland annat skrivit boken Om ett falsarium i Erikskrönikan och slaget vid Herrevadsbro, där han lagt fram rader av fakta. De avvisar de västmanländska teorierna som stöder sig på Erikskrönikan, men det är ett svagt stöd eftersom just Västmanland som plats för slaget skall ha saknats i originalet, utan det har skrivits in i en senare kopia av krönikan.

Så Ingvar Leion visar på att Häradsvad vid Säveån i Närunga måste vara platsen för striden. Jan Guillou påverkades av Leions forskning och i hans romaner om Arn Magnusson står slaget just vid Säveån.

I Mimers brunn fortsätter Bengt Fåglefelt att leve- rera intressant information med hjälp av Valfrid Leng- dens minnesanteckningar. Esther O'Hara berättar om

Stod slaget här vid Häradsvad vid Säveån? Bilden är några år gammal.

djurens fotspår i medeltida städer och Helena Backman presenterar skillingtryck från Skara om bland annat munkens pinsamma äventyr i Husaby. Och så presente- rar Lars Gahrn att ett vikingatida långhus byggs i Mark, för att nämna lite av innehållet.

Hans Menzing

Alingsås fyller 400 år 2019

Höjdpunkten blev när kronprinsessparet kom till staden den 21 september. Hembygdsföreningarna i Alingsås kommun firade med Öppet hus den 25 augusti i Lilla Prästeryd. Stampens kvarn och Dammsjöås hade även öppet. Läs gärna mer på Alingsås Hembygdsförenings hemsida. www.alingsashembygdsforening.se

Vi ber om ursäkt!

Hundratals Västgötabygden nr 4 kom i retur till vårt kansli. Orsaken var ett trycktekniskt missöde med prenumerantadresserna på sista sidan. Nedersta raden med postnumret hade fallit bort. Därför fick tyvärr en del läsare sin tidning några veckor senare än övriga.

Laga skifte – den största revolutionen i Sveriges historia

Sverige har inte haft stora och omvälvande revolutioner, men år 1827 kom den största revolutionen i Sveriges historia, nämligen det laga skiftet. Gårdarna och byarna kan följas långt tillbaka i tiden, i vissa fall kanske ända till början av vår tideräkning. Ort-namn som slutar på –hem eller –um, -by och –lösa kan kanske gå ner mot järnåldern. Gårdar delades och byar kom till. Senare blev det genom arvskiften och hemmansklyvning allt mindre gårdar, tills hemmansklyvningen förbjöds. Gårdar på 1/4 mantal och 1/8 mantal var vanligt. En gård kunde ha sin jord på många olika ställen, eftersom jordens kvalitet och inte bara arealen hade betydelse. Genom tiderna hade ägarna tillförts jordbitar genom arv, eftersom jorden gärna skulle gå vidare i släkten.

Ängen är åkerns moder lyder ett gammalt talesätt. Från den naturliga ängen togs höet som skulle bli vinterfoder åt kor och hästar. Eftersom man inte odlade vallväxter som klöver och timotej, var det inte stora höskördar, kanske inte större än att de kunde bäras in i ladan. Den stora frågan för bönderna var hur många kreatur som skulle kunna vinterfodas. Det berättas, att korna kunde vara så svältfödda, att de fick bäras ut på våren.

Insprängda i de stora ängsarealerna låg små te-gar med åkerjord, intagor eller lyckor. Omkring dem fanns stängsel av olika slag, så att inte kreaturen skulle komma åt det som odlades. Man stängslade alltså inte in djuren, utan man stängslade in åkrarna. Det var ofta staket av trä med slanor. De hade olika dialektala namn, bl.a. skihag. Ski eller ske var benämningen på en kluven träslana, samma ord som i skida och sked. Allt skulle vara klart till Valborgsmässoafton.

I det gamla bondesamhället levde man kollektivt och inte individuellt. Alla bodde i husets stora rum, stugan. Där åt man, där sov man, där försiggick husets sysslor. Utesysslorna som slåtter och skörd skedde också gemensamt. Det fanns visserligen en trygghet i detta, men det hindrade också nytänkande. Traditionen följdes, och det var mycket svårt att genomföra nya metoder i jordbruket. Ensäde eller tvåsäde med viloperioder för jorden hade praktiserats, men nu kom cirkulationsbruk inom växtodlingen med sjuårig växtföljd, bl.a. i Holland.

Boskapsskötsel och jordbruk hängde samman, då gödseln från kreaturen var en förutsättning för jordbru-

ket. Så småningom kom det som vi kallar konstgödsel. Vallgrödor var också bra för jorden. Om någon skulle försöka sig på denna form av odling, förutsatte det att bonden själv bestämde över sin jord och inte behövde ta hänsyn till grannarna.

Storskifte och laga skifte

På 1700-talet hade Rutger MacLean på sitt gods Svanholm i Skåne prövat storskifte, att jordbitarna slogs samman i större enheter, stora skiften. Storskifte genomfördes också på andra platser i södra Sverige. Husen kunde ligga kvar på sina ursprungliga platser.

År 1827 antogs lagen om laga skifte. Denna lag var finurligt uttänkt. Om någon bonde i byn begärde laga skifte, så skulle detta ske. Initiativet till skifte kom alltså inte ovanifrån utan från bönderna själva. Detta skifte var mer radikalt. All jord skulle om möjligt ligga i ett skifte, och husen flyttades ut till den nya platsen.

Detta skifte fordrade en stor kår av lantmätare. Hela proceduren tog flera år. Först skulle all jord i byn mätas upp, värderas och delas in i mindre bitar, som alla fick ett nummer på kartan. I min by Hökhammar i Norra Björke socken hade bonden Jonas Bengtsson ansökt om laga skifte 1836. Det kungjordes i kyrkan. Lantmätare Olof Johan Sandblom kom åkande och samlade de fyra bönderna i byn, som bestod av fyra gårdar på vardera 1/4 mantal. En av gårdarna hade varit delad i två på 1/8 mantal vardera.

Uppmätningen resulterade i 600 olika jordbitar, alla beskrivna med uppgifter om jordart och beskaffenhet. På kartan över Hökhammar var byn indelad i dessa bitar, alla försedda med nummer, som sedan beskrevs i ett skiftesprotokoll. Denna kartläggning kunde ta flera år. När den var klar, samlades jordägarna och lade fram sina önskemål. Några ville bo kvar, andra ville flytta ut byggnaderna till det nya skiftet. Byn delades in i fyra skiften, A, B, C och D. Därvid togs hänsyn till jordens beskaffenhet, så att de som fick sämre jord fick större areal. En gård i socknen fick namnet Storemålet, eftersom den fick mycket jord.

Genomförandet

Byggnaderna mättes upp, speciellt de som skulle flyttas ut, och beskrevs mycket noga i skiftesprotokollen. Dessa protokoll är en förnämlig källa till kunskap om hur det såg ut i byn. Olika lantmätare var olika nog-

granna i beskrivningarna. Lantmätare Sandblom var mycket noggrann och hade lättläst och vacker handstil. I protokollet står det angivet, vad kostnaden skulle bli vid utflyttning, hur många hästdagsverken och hur många karldagsverken som behövdes och kostnaden för varje dagsverke. Till och med äppleträd och brunnar flyttades. Man tog ofta hänsyn till om byggnaderna var välbehållna. Då fick de ligga kvar i byn, medan gårdar med sämre byggnader flyttades ut.

Lantmätare Sandblom anger också ägonamn, alltså namn på åker- och ängsmarker, t.ex. Hassledalen, Rovelännet och Hörlyckorna. Där får man veta, var man odlade hör (lin) och rovor. Efter tre år var skiftet klart och alla förhoppningsvis nöjda.

Lokalt samarbete i Västra Tunhem med LRF

Medlemmar från Västra Tunhems Hembygdsförening och LRF:s lokalavdelning besökte den 1 augusti ett par intressanta platser i bygden.

Kvällen inleddes på kyrkogården i Tunhem, där numera pensionerade kyrkogårdsvaktmästaren Sven Hall berättade om några kända personers gravar. En blomma lades på kulturminnesvårdaren Claes Johan Ljungströms grav, för att hedra och minnas honom då han varit en förgrundsperson då det gäller kulturminnesvård. År 1871 tillträdde han som kyrkoherde i Västra Tunhem, där han förblev verksam fram till sin död 1882.

Ljungström hade ett djupt intresse för olika bygder över hela vårt landskap. Detta ledde till att på Ljungströms initiativ grundades Västergötlands fornminnesförening. En förening som fortfarande ger ut sina årskrifter

Baggerska kyrkogården

Gemensamt cyklade gruppen därefter via Nygårds park till den Baggerska kyrkogården, vilken är privat. Grundad med kungligt tillstånd av Carl XIII år 1810, av ägaren till Nygårds egendom, Peter Bagge, Begravningsplatsen var avsedd för Bagges familj och övriga personer som bodde på säteriets område. Senaste gravsättning skedde 2003.

Det är ett stort under att en så genomgripande förändring som det laga skiftet i Sverige kunde ske så lugnt och fredligt. Visst fanns det byar med överklaganden och tvister, men i regel försökte man lösa problemen på andra sätt, t.ex. genom lottning. Man skulle ju leva tillsammans även i framtiden.

Det laga skiftet var en förutsättning för att nya idéer och metoder inom jordbruket skulle kunna utvecklas. Vallodling, jordbruksmaskiner och nya grödor vann insteg. Den gamla bygemenskapen fanns nog kvar i viss mån, men de nya folkrörelserna som nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen blev en ny möjlighet till gemenskap.

Ann-Britt Boman

Utsikt över vackra sädesfält från Baggerska kyrkogården.

Alldeles utanför kyrkogården öppnades den medhavda kaffekorgen. Samtidigt riktades blicken ut över de böljande sädesfälten som sträckte sig fram till Göta Älv.

Diskussioner och tankar uppstod om den precis påbörjade skörden, vars utfall givetvis var intressant. Därefter vändes färden hemåt via Hols Kungshög, vars diameter är 19 meter och höjden ca 2 meter över ytan i den åker där den är placerad. Kan den möjligen vara en så kallad storhög från bronsåldern?

Högen hade dock inte funnits kvar om inte ovan nämnde Ljungström ingripit och stoppat verksamheten, då bönderna påbörjat arbetet med att köra bort den för att få en bättre brukningsenhet

Turen genomfördes en kväll med behagligt väder, i lugnt tempo, med tillfälle att njuta av naturen, och ta del av historien.

*Stig-Åke Andersson
Västra Tunhems Hembygdsförening*

Drottning Christina av Holstein-Gottorp och Mariestads domkyrka

Änkedrottning Christina år 1612.

Målning i Österåkers kyrka, Södermanland av okänd konstnär.
Foto: Gabor Pasztor, Nerikekonservatorn.

I höst firar Mariestads domkyrka jubileum – det har gått 400 år sedan byggnaden färdigställdes. Fram till 1647 fungerade sedan domkyrkan som stiftskyrka i Mariestads superintendentia.

Det var hertig Karl – sedermera kung Karl IX – som 1593 tog initiativet till uppförandet av det mäktiga templet, men efter hans död 1611 var det hans hustru, änkedrottning Christina, som fortsatte och fullföljde byggnationen. Det var en handlingskraftig kvinna som kom att sätta sin prägel på kyrkans utformning.

Till Sverige i guldsmidd praktvagn

Christina av Holstein-Gottorp kom till Sverige 1592 för att fira bröllop med Gustav Vasas yngste son, hertig Karl. Tre år tidigare hade Karls första hustru, Maria av Pfalz, avlidit och nu var han redo att ingå ett nytt äktenskap.

Vid hertigdömet gräns, strax söder om Höjentorp, mötte hertig Karl sin blivande hustru och avlöste därmed den eskort som kung Johan III hade ansvarat för från danska (halländska) gränsen. Karl red i spetsen för 300 man, många klädda i siden och sammet.

Christina hade rest från Tyskland med ett storslaget följe. Det innehöll både furstliga och adliga personer, en stor tjänarstab och åtskilligt mer än hundra hästar trampade i tåget. Christina åkte i en guldsmidd praktvagn, dragen av åtta hästar. Vagnen var invändigt fodrad med gul damast och utrustad med dynor av gyllentyg. Hästarnas selar var prydda av röd sammet och beslagen var förgyllda.

På hertig Karls jaktstolt Höjentorp, vilade sällskapet ut ett par dagar. Av rimkrönikan framgår att Karl funderat på att fira sitt bröllop här, men att det inte fanns tillräckligt med utrymme för så många gäster¹.

Den 18 augusti bröt hela följet upp från Höjentorp och anlände till Marieholm samma dag. De flesta fick säkert inkvarteras i Mariestad. Skulle inte alla ha fått plats fick man kanske göra som i Ramundeboda några nätter senare. Där fick delar av följet övernatta i ”lövsalar”. Efter en vecka var man framme i Nyköping. Två dagar senare, den 27 augusti, ”stod mitt bröllop”, skrev Karl i sin kalender².

Den kärva och viljestarka Christina

Christina av Holstein-Gottorp var kusin med Maria av Pfalz, men trots släktskapet fanns inga likheter mellan dem. Christina har beskrivits som sträng, dominant, kärv, viljestark och snål men också som handlingskraftig och kompetent. Hon uppges ha varit blond och storväxt, med stora blå ögon och ett hårt, befallande utseende³ och enligt hennes make var det ”en kvinna som håller att ta i”⁴. Rikskanslern Axel Oxenstierna skriver att hon var ”av lekamen dejlig och väl uppvuxen, så och av mod och sinne hög och ädel”⁵. Christina blev drottning när hertig Karl år 1604 antog kungatiteln och blev Karl IX.

I motsats till Maria kom Christina att få ett stort inflytande, både politiskt och ekonomiskt. Efter Karls död 1611 blev hon i egenskap av förmyndare för sin 10-åriga son Karl Philip den verkliga regenten över hertigdömet, med Nyköpings slott som sitt residens. ”Under sina 14 år som änka sökte hon spela matriarkens roll i den kungliga familjepolitiken”⁶. Liksom Karl styrde hon hertigdömet med stor självständighet och kom därför flera gånger i konflikt med kungamakten – det vill säga med sin son Gustaf II Adolf och hans regering. Och liksom Karl kom hon att bli en stor långivare till Kronan⁷.

Fogderäkenskaperna granskade hon personligen och fogden på Marieholm drabbades gång efter annan av

underkända utbetalningar och hennes ironiska kommentarer. Men anmärkningarna grundade sig säkert i en omtanke om hertigdömet och dess ekonomi.

Liksom Karl gav hon bidrag till olycksdrabbade och fattiga och hon månade om Mariestads hospital. Med tanke på de insatser som hon har gjort för Mariestad och trakten däromkring, är det märkligt att hon är så anonym. För eftervärlden är hon nog mest känd för att hon förbjöd äktenskap mellan sin son, Gustav II Adolf, och sin hovfröken Ebba Brahe.

Svenskt biografiskt lexikon menar att ”Christina måste räknas som en av de mest markanta profilerna bland Sveriges drottningar”. Och för Mariestad har hon haft en stor betydelse. Under mer än ett decennium var hon den ytterst ansvarige för uppförandet av domkyrkan.

Envis pådrivare och petig kontrollant

Drottning Christina kom att ställa betydligt hårdare krav på fogdarnas förvaltning än vad hennes make hade gjort. Hon krävde bland annat att redovisningen av Mariestads pågående kyrkobyggnation skulle brytas ut ur häradsräkenskaperna. Från och med verksamhetsåret 1612–13 är det därför betydligt enklare att få en uppfattning om hur arbetet på kyrkan fortskred.

När Karl avled pågick uppförandet av kyrktornet, medan långhuset i stort sett var färdigt. Först 1615 var arbetet med att mura upp tornet på väg att avslutas. Då beordrade drottningen mästare Jacob, byggmästare i Örebro, att inställa sig i Mariestad för att förhandla med stenhuggarna vid kyrkan – och kanske också för att instruera dem. Besöket mynnade ut i en beställning av tre hela och 11 halva rosor till kyrkans utsmyckning. För varje hel ros skulle stenhuggarna få 30 och för varje halv ros 20 daler i lön⁸. Ansvarig för huggningen av rosorna blev stenhuggarmästaren Hans Jacobsson. Arbetet kom att pågå i flera år.

Med hela rosor avsågs de tre rosettfönstren på fasaden i söder, väster och norr. De 11 halvrosorna skulle sitta högst upp i de stora fönstren. Varje halvros fick sin egen utformning, vilket innebar att fönstrens utseende kom att skilja sig åt. Roskonstruktionen skulle bäras

Detalj av Peringskiölds teckning som visar två halvrosor och en hel ros i fönstren.

Mariestads domkyrka på 1670-talet. Kungliga Biblioteket: Handskriftssamlingen Fh 9, pag. 18 (Teckning i Peringskiölds Monumenta Sveo-Gothorum). Foto: Esbjörn Eriksson.

upp av två stenpelare, som utgick från nedre fönsterposten. Efter mindre än två decennier byttes alltså alla de stora fönstren ut helt och hållet. Kanske att de i drottningens ögon var för enkelt utformade för att sitta i en domkyrka?

Om vi utgår ifrån att fönstren då hade samma mått som idag, så var de 7,9 m höga och drygt 3 m breda, vilket betyder en yta om cirka 26 m²! Det var alltså ett omfattande arbete för både stenhuggare, murare och glasmästare.

Stentavlor med text

Förutom att tillverka rosor, arbetade de åtta stenhuggarna fram till sommaren 1618 bland annat med att hugga 22 fönsterposter och ”en stor hel [sten], som skall inmurats på västra gaveln”⁹. Detta var ”en sten som /salig och höglovlig i åminnelse/ konungens namn skall huggas uti”. Hertig Karl/Karl IX fick alltså sitt namn inhugget i en stentavla, placerad över stora ingången i väster – med största sannolikhet efter order från drottning Christina. Texten är genomgående på latin och lyder i översättning:

Detta Guds härliga hus har Karl den nionde grundlagt,
Sveriges hugstore kung, fäderneslandets far,
Gud till ära och pris i flitig och andäktig dyrkan,
Sig till ett ärofullt namn, ryktbart till evig tid.
Byggnaden påbörjades år 1593
men fullbordades år 1619.

Dessutom ligger drottningen säkerligen bakom ytterligare en stentavla, som fick sin placering över södra ingången. Den pryds av en sol med 32 förgyllda strålar.

På tornet, ovanför stora porten i väster, finns denna stentavla som sammanfattar kyrkans tillkomsthistoria.

Över södra ingången glänser solens strålar runt "Gud, Jesus Kristus och Den helige Ande", uttryckt på tre olika språk.

I dess mitt är inhugget en text på hebreiska, grekiska och latin som består av orden

Gud
Jesus Kristus
Den helige Ande

Stentavlorna med sina inskriptioner finns kvar oförändrade än idag. Däremot är fönstrens originalrosor sedan länge borta – både de hela och de halva. De förstördes tillsammans med kyrkans tak och inredning i samband med den stora stadsbranden 1693 och har sedan ersatts av nya.

Men turligt nog kom kyrkan att avbildas¹⁰ omkring 20 år innan branden och därför vet vi idag exakt hur den ursprungligen såg ut – med sitt höga, spetsiga torn och med sina stora, rosprydda fönster.

En drottning med argusögon

Änkedrottning Christinas sparsamhet, kontrollbehov och kritiska inställning till fogdarna sträckte sig betydligt längre än Karls – och det säger inte lite!

Hon misstänkte uppenbarligen att hantverkarna vid kyrkan maskade, för hon lät den gamle inhysesmannen på Marieholm, Peder jägare, övervaka dem. "Han brukas dagligen till att övervaka arbetet vid kyrkan", och för det fick han till och med betalt "efter överhettens nådiga behag". När han inte orkade längre, blev det en fogdetjänare "som aktade på arbetsfolket"¹¹. Och stadsskrivaren i Mariestad, Sven Eriksson, utförde "dagskrivning" – han skulle notera varje dagsverke som utfördes vid kyrkan¹².

Flera gånger vägrade drottningen att godkänna priset för inköpt material och vid ett tillfälle krävde hon att murarnas lön skulle sänkas, från 12 till 10 öre om dagen. Fogden sökte stöd hos "borgmästare och råd samt menige man i Mariestad" som flera gånger lämnade sitt skriftliga intyg på att inköpen inte kunde ha gjorts billigare. De försäkrade också "att de murarmästare som har arbetat på Mariestads kyrkobyggning alltid har fått 12 öre i dagslön för var sommardag och att de hållit sig själva med öl och mat. Nu bjuder greven på Läckö, om de vill arbeta där, 12 öre om dagen och fritt öl och mat". De fick behålla sin lön¹³, men oftast var det drottningens ord som gällde.

Som exempelvis när en byggnadsställning skulle rivs 1620 – sannolikt den som hade använts vid uppförandet av tornspiran, som stod färdig året innan. Då rasade en del ner och skadade byggmästaren Lars Nilsson. Han "helades" av barberaren Abraham Kraft i Mariestad och för den läkarinsatsen betalade fogden 4 daler av skattemedel. Men en sådan utgift godkände inte drottning Christina – den fick fogden själv stå för. Vid granskningen av räkenskaper noterade hon kort-

hugget i marginalen: ”Bygg härnäst bättre ställning, så faller den inte!”¹⁴

Av en beskrivning från 1691, undertecknad av Mariestads borgmästare och råd, framgår att kyrkan invändigt var prydd ”med dess funditorers (grundares), gloriösa (ärevördigast) i åminnelse, Konung Carls den IX:de och dess kärälskeliga gemåls konterfejer (porträtt)”¹⁵.

Gemålen var förstas drottning Christina. Eftersom hon drev byggnationen med omsorg och med stort engagemang, är det inte mer än rätt att hennes porträtt nu återigen pryder kyrkan – på samma sätt som det gjorde fram till stadsbranden 1693.

Porträtt som jubileumsgåva 1933

I samband med Mariestads 350-årsjubileum 1933 skänkte staden två stora porträttmålningar till kyrkan. I båda fallen rör det sig om välgjorda kopior av originalmålningar. På den ena avbildas Karl IX, den andra påstås föreställa namngivaren till Mariestad, hertig Karls första gemål, Maria av Pfalz.

Konstnärens avsikt är uppenbar. Den som betraktar porträttet skall verkligen få uppfattningen att han ser hertiginnan Maria. På tavlan har han nämligen skrivit M.R.S, vilket betyder Maria Regina Sueciæ – eller översatt från latin: Maria Sveriges Drottning. Men Maria blev aldrig drottning. Och eniga historiker hävdar bestämt att något porträtt av henne överhuvudtaget inte existerar. Målningen i Mariestads domkyrka kan alltså inte avbilda Maria!

Förebilden till målningen finns på Gripsholms slott och utgörs i stället av ett porträtt som bevisligen föreställer drottning Christina av Holstein-Gottorp¹⁶.

När vi nu vet att ”Maria” i verkligheten är drottning Christina, är alltså ordningen återställd. De två ”konterfejerna” föreställer kyrkans ”funditorer”!

Åke Möller

Ullervad-Leksbergs Hembygdsförening

Änkedrottning Christina. Porträtt i Mariestads Domkyrka. När målningen skänktes 1933 uppgavs den föreställa Maria av Pfalz, styrkt av bokstäverna M.R.S., som står för Maria Regina Suecia – Maria Sveriges drottning. Men i motsats till Karls andra gemål blev Maria aldrig drottning och tveklöst är det Christina som avbildats. Målning av Gunnar Ekblom.

(Endnotes)

- 1 Konung Carl den IX:des Rim-chronika s. 85 (1759)
- 2 Calendaria Caroli IX s. 80
- 3 Sixten Strömbom: Svenska kungliga porträtt i Svenska porträttarkivets samlingar, del 1 s. 134 (1943)
Anders Fryxell: Berättelser ur svenska historien, del 5, avd. III s. 48 (1835)
- 4 Lars-Olof Larsson: Arvet efter Gustav Vasa s. 271 (2005)
- 5 Rikskanslaren Axel Oxenstiernas skrifter och brev-vexling, avd. 1, band 1 s. 247 (1888)
- 6 Strömbom 1943 s. 134
- 7 Svenskt Biografiskt Lexikon, band 21, s. 573
- 8 Riksarkivet: Västergötlands Handlingar (VgH) 1614:17

- 9 VgH 1617:6:1
- 10 Kungliga Biblioteket: Handskriftssamlingen Fh 9, pag. 18 (Peringskiölds Monumenta Sveo-Gothorum)
- 11 VgH 1614:4B:2, 1615:1B:2 och 1618:11B:2
- 12 VgH 1619:8B:1 och 2, 1620:3B:1 samt 1621:9B
- 13 VgH 1616:3B:2, 1617:6:1 och 1618:11B:1
- 14 VgH 1620:3B:1 och 1621:9B
- 15 Uppsala Universitetsbibliotek: Palmskiölds samling, volym 297 s. 514
- 16 Statens porträttsamling, inv.nr NMGrh 425

När det ringer i kyrkklockorna

Som barn växte jag upp granne med kyrkan. Min pappa var lärare i Ullene och i hans tjänst ingick att varannan söndag spela i kyrkan. Dessutom skulle han naturligtvis spela när det var begravningar.

Farbror Lans var både skol- och kyrkvaktmästare. Vi var väldigt goda vänner och han lärde mig att ringa i kyrkklockan och att trampa kyrkorgeln när pappa spelade.

Från första maj till sista augusti ringde farbror Lans i kyrkklockan varje vardag klockan sju morgon och kväll, utom på lördag eftermiddag, då ringde han klockan fyra. Innan jag nått skolåldern var klockringningen på kvällen en påminnelse om att det var dags att gå och lägga sig.

Att få följa med farbror Lans upp i kyrktornet var spännande. Utsikten när han öppnat tornluckorna var lite hissande. När jag var nio- tio år fick jag dra i repet så klockan ringde jämnt, jag fick hjälp med att börja och sluta ringningen.

När det var gudstjänst skulle man ringa i både stora och lilla klockan. Som regel frågade farbror Lans någon av gubbarna på kyrkbacken om de ville hjälpa honom. En söndag frågade han mig om jag ville ringa den lilla klockan. Det var ett verkligt förtroendeuppdrag och jag minns hur stolt jag var.

Olika slags ringning

Hur och när man ringer i kyrkklockorna varierar mellan olika församlingar och det har ändrats genom åren. Förr ringde vaktmästaren antingen genom att dra i ett

rep eller att använda en trampa. Nu trycker vaktmästaren eller kyrkvärden på en knapp nere i kyrkan så ljuder klockorna i tornet.

I Ullene i mitten av 1940-talet

Den ringning man gjorde under sommarmånaderna är en gammal tradition och det lär handla om att informera när arbetet ute på åker och äng började och slutade. Man hade ingen klocka med sig när man arbetade. Den ringning man gjorde på lördag eftermiddag kallades helgsmålsringning.

Den söndag det var gudstjänst i Ullene ringde farbror Lans i den stora klockan klockan 8.30, två timmar före gudstjänsten började. När prästen anlände, cirka en kvart före gudstjänsten, prästringde man, det gjordes med den lilla klockan.

När gudstjänsten skulle börja, då ringdes i båda klockorna och det kallades för samringning.

Om någon församlingsbo avlidit sedan förra gudstjänsten meddelade prästen det efter predikan. Jag vill minnas att han började med orden ”En ny påminnelse om vår dödlighet meddelas oss härmed då Sven Karlsson avlidit i en ålder av 74 år, tre månader och fyra dagar.”

Efter gudstjänsten hölls själaringning. Det inleddes med klämtning och avslutades med att man ringde i båda klockorna. Klämtningen var lite olika beroende på om det var en man eller kvinna som avlidit. Då kunde de församlingsbor som inte deltog i gudstjänsten höra om det var en man eller kvinna som avlidit.

Om en man är avliden då är det
tre slag mot stora klockan, tre mot lilla klockan
tre mot stora klockan, tre mot lilla klockan
tre mot stora klockan, tre mot lilla klockan.

Om en kvinna är avliden är det
tre slag mot lilla klockan, tre mot stora klockan
tre mot lilla klockan, tre mot stora klockan
tre mot lilla klockan, tre mot stora klockan.

I de flesta kyrkor har man upphört med klämtningen i och med att ringningen sker elektriskt, men i Ullene finns den kvar. Men det är sällan man klämtar, på grund av att det är ganska få gudstjänster i kyrkan. Numera sker tacksägelsen i den kyrka där söndagens gudstjänst äger rum.

Begravningsprocession i början av 1950-talet.

Prästringningen upphörde

För några år sedan frågade jag kyrkvaktmästaren i en annan församling varför man inte prästringde. ”Det slutade vi med för många år sedan, blev svaret, prästen vi hade då kom inte i god tid så prästringningen och samringningen gick ihop, då tyckte vi att prästringningen var onödig”.

Fredsdagen den 8 maj 1945

Att andra världskriget var slut firades i Sverige bland annat med klockringning i hela Sverige. Man började att ringa klockan åtta på morgonen, men jag är lite osäker på om man ringde en halv timma eller om det var en hel timma. Farbror Lans och några andra farbröder byttes om att ringa. Mamma hade gjort en svensk flagga till mig och med den gick jag och vinkade på skolgården medan klockorna ljöd i kyrktornet. Som åttaåring förstod jag nog inte fullt ut vilken stor dag det var, men att det var något viktigt förstod jag på de vuxna.

Leif Brunnegård

Folks renlighet fyllde kyrkorna

Körbärsblomman

På 1700-talet började folk inse värdet av renlighet. Tidigare föddes massor av barn, varav de flesta dog. Men med ökad renlighet, inte minst i samband med sår och matlagning överlevde allt fler barn. Familjerna växte och eftersom det rådde kyrkoplikt fick många små kyrkor rivas och i en del fall ersättas med formliga katedraler på landsbygden.

Det berättar Ewert Jonsson i en artikel om Eggby kyrka och den vindflöjel som sattes upp på kyrkan 1759. Kommer folkdräkten tillbaka undrar Siv Fransson med vackra färgbilder medan Ann Nilsson presenterar projekt BIOGOV i Vallebygden, som handlar om att skapa ett hållbart samarbete kring naturvårdsfrågor i Valle.

Stig Karlsson berättar med kamerans hjälp om naturen som konstnär, främst i form av skönt formade gamla träd. Eva Gustavsson informerar om Eggby, Öglunda och Istrums kyrkliga syföreningar medan Bengt Björk försäkrar att han är uppfödd i en lastbilshytt.

Till detta kommer förstås massor av information om arbetet inom Eggby-Istrum-Öglunda Hembygdsförening i detta nummer av medlemstidningen Körbärsblomman, nummer 3 av årgång 36.

Hans Menzing

Död fick hjälpa till vid Skarabranden

Den 23 augusti 1719 drabbades Skara av en av de största katastroferna under stadens tusenåriga historia. En förödande brand utplånade på sju timmar domkyrkan, skolan och praktiskt taget alla bostäder i Skara.

Vi vet märkligt mycket om branden tack vare kyrkoherde Harald Ullenius som mycket detaljerat och dramatiskt beskriver det värsta som enligt honom hänt staden sedan danskarna tände på 1611.

Bland annat finns där förstås den lätt makabra berättelsen om borgarfrun Ingrid Larsdotter som förgäves försökte larma gudstjänstbesökarna genom att ropa, men lyckas först när hon hittar ett människoben på kyrkogården och med det hårt klappar på den tydliga låsta dörren.

På sju timmar lades hela Skara i aska bortsett från fyra "förnähme gårdar och några små kyffen" skriver Ullenius och den intresserade kan ta del av hela berättelsen i nummer tre av Föreningen för Västgötlitteraturs tidningar för året. Allt skrivet på 1700-talssvenska, vilket gör texten lite svårläst men mycket spännande.

I en sammanfattning på tidningens förstasida berättas om en lång rad förödande stadsbränder. Allra värst drabbat var nog Borås som hemsöktes 1681, 1727, 1822 och 1827. Skövde, Vänersborg och Lidköping hör till andra drabbade.

I tidningen uppmärksammas också att det är 800 år sedan Snorre besökte Västergötland och inspirerade till utgivandet av Äldre Västgotalagen. Medan Christer Westerdahl gör en omfattande och faktarik beskrivning av heliga källor i Västergötland.

Hans Menzing

Så här rofylld och stilig såg kanske Skara ut före den förödande branden.

Utställningar i Ljungsarp

Bonadsutställning och Öppet hus i juli

Fyra onsdagar i juli kom 209 besökare för att beskåda en mängd bonader, och samtidigt passade de på att fika. Det blev en god stämning vid kaffeborden utanför hembygdsstugan i det vackra vädret. Syftet med att ställa ut bonader handlar om att åskådliggöra kulturarvet som de broderade bonaderna bär på. De fanns i varje hem förr i tiden och bär på ett budskap.

Laila Andersson

Alla har vi varit små

En utställning på Hembygdsgårdarnas dag med temat Alla har vi varit små. Bland annat visades 16 dopklänningar från 1915 och framåt. Många stickade, virkade och sydda små babyplagg fanns också att se. Liksom en gammal vaggga från 1870-talet, barnvagnar och babyliftar från 1960-70 talet, barnstolar från 1940- till 1960-talet med mera. En tipsrunda på området lockade flertalet av gästerna. De ca 70 besökarna passade också på att dricka kaffe och smaka på den hembakta kakbuffén, som kunde avnjutas i härligt sommarväder. Föreningen är tacksam för alla objekt som medlemmar och andra lånat ut till de olika utställningarna. Tack för allt ideellt arbete som utförts.

Ulla Andersson

Västgötabygden 5:19

Kyrkogårdsvandring

Årets vandring var en fortsättning från föregående år. Ronny Edgren hälsade välkommen och ledde vandringen. Upplägget var som en dialog där besökarna berättade olika livsöden om dem som ligger i gravarna. Karl Tholin har tillverkat stolar som Vivan Skattberg har skänkt till hembygdsgården.

Ronny berättade att Karl var den första som fick se när det brann på Stommen. Han ropade på Bertil: ”det brinner i taket”.

John Ottosson var hemvärnschef och sönerna var också aktiva i hemvärdet. Erik på Gullerydet handarbetade upp tegarna med spade. Ett hårt arbete. Torsten Norlin var lärare och kretshemvärnschef, hustrun Astrid var också lärare och aktiv i hemvärdets lottakår. Det berättades många mer minnen vid flera av gravarna. Man hinner inte så långt med så många intressanta upplevelser som släktingar och grannar upplevt.

Kvällen avslutades med medhavt fika och trevlig gemenskap.

Laila Andersson

Ljungsarps Hembygdsförening

Nästa nummer av Västgötabygden, nummer sex, kommer i slutet av november. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Västgötabygden publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Prästergötland – från Sexdrega till Södra Ving

Under Släktforscardagarna i Borås fick vi en skrift med ovan nämnda namn av författaren Helena Nordbäck.

Under en knapp vecka hösten 2014 med början den 1 september gjorde Helena och hennes vän Lisbeth en resa med utgångspunkt från ett sommartorp i Roasjö, strategiskt placerat såväl nära Sjuhäradsbygden som Skaraborg.

Helena Nordbäck har många präster bland sina anor i Västergötland – upphovet till skriftens titel och en knapp veckas resa till 15 kyrkor i Västergötland.

De började resan i Sexdrega, där Olof Wekander predikade i början av 1700-talet.

Fortsatte till Ambjörnarp, där Helenas anfader Lars Larsson Sundius och hans hustru Margareta Larsdotter i slutet av 1600-talet levde på gården Övre Lalabo.

Resan gick vidare till Kalv och Sätilla. I Surteby-Kattunga har Helena flera präster bland anorna. Först ut var Andreas Maschål, som avled 1769.

Sedan bar det iväg till Bitterna, där prästen Johannes Lechander verkade, född i närbelägna Lekåsa. Hustrun var Annika Hornius och dottern, Helenas anmoder, Gunnur Lechander föddes sannolikt här.

Lekåsa och Barne-Åsaka är belägna i Skaraborg. Därefter Skara domkyrka, där kyrkvaktmästaren Kristina Andersson visade domkyrkan eller som den kallas i folkmun – Skara böxer. Steget därifrån är inte långt till Hangelösa i närheten av Götene.

Längre upp i Skaraborg är Horns kyrka belägen. Haqvinus Arvidii är den präst som Helena härstammar från. Denne man var född 1544, men Tomas Helldén, som visade kyrkan, var tveksam till om det finns så mycket i kyrkan från den tiden. Nuvarande utseende fick kyrkan i stort sett år 1804.

I Borås Caroli fanns sonen till prästen i Horn, Arvidus Haqvinii Hornius. Han var präst i Fristad, men så kom ett kungligt dekret som meddelade att Hornius skulle predika i Borås, med andra ord var han den förste prästen i Borås! Den 5 september avslutades resan i Toarp, Rångedala och Södra Ving.

Prästergötland innehåller många bilder, tagna av Helena Nordbäck. Uformning; Chris Henning och tryck: Stockholms PrintCenter SPC 2019. En mycket intressant skrift med lokal kyrkohistoria på 58 sidor.

Monika Moberg Kilefors

Var det vikingarna som kristnade oss?

Vikingarna brukar förknippas med våld och krigiska asagudar. Vikingatiden anses rentav ha startat med ett blodigt och grymt överfall på ett kloster i nordöstra England, Lindisfarne. Där fanns mycket värdefullt att stjäla och få män som kunde slåss. Det är klart att det blev fler sådana överfall. Men mötena med kristendomen på de brittiska öarna slutade inte bara med mord, plundring och slavhandel.

En del vikingar slog sig ned, anpassade sig till kulturen och blev kristna. Vi i Västsverige kristnades tidigt och allt tyder på att kristendomen kom från väster. Och enligt vissa historieskrivare är förklaringen enkel. De präster och munkar som följde med besökare från Norden var själva från vikingafamiljer.

De visste vad de gav sig in på. De kände till kulturen och bygderna. Och framför allt, de kunde språket. Att ta med en präst till Norden som bara kunde mäsas på latin var inte till någon glädje. Han måste kunna översätta budskapet till ett språk som kyrkobesökarna förstod.

Fast det här är förstas bara en av många teorier, hur kristnandet egentligen gick till lär vi aldrig få veta.

Hans Menzing

Husaby magnifika kyrktorn får vara ett utropstecken för vårt tidiga kristnande.

Invigning tändkulemotor i Södra Ving

På många ställen inom hembygdsrörelsen uppmärksammades söndagen den 4 augusti – Hembygdsstugornas dag. Ordföranden Ingrid Öhlund hälsade alla välkomna till denna eftermiddag och pratade om varför vi bjudit in till denna dag. Vi i Södra Vings Hembygdsförening ville fira detta med att ha alla våra byggnader öppna för visning och kaffeservering och inte minst uppmärksamma tändkuleprojektet och inviga igångsättning av föreningens nyinköpta tändkulemotor.

Bakgrunden till tändkulemotorn är att föreningen i sina samlingar av föremål sedan tidigare har en stenkross och en äldre spånhyvel, men vi har inte haft någon egen motor som kan driva dessa maskiner på det sätt de vanligtvis gjordes.

Idén med att införskaffa en tändkulemotor kom från bland andra entusiasterna Konrad Samuelsson i Romås och Anders Pettersson på Backen, som sett att det på Blocket utannonserades en äldre tändkulemotor från 1920-talet. Hembygdsföreningens styrelse nappade direkt på idén om att lägga bud och inköp genomfördes.

90 SVENSK TÄNDKULEMOTOR 2018 HÖRTRÖLL

Ge en gåva till
Sveriges Hembygdsfond

BG: 900-6107 eller PG: 90 0610-7
www.hembygd.se/stod

Från föreningens sida såg vi att detta låg i linje med föreningens syfte att kunna bevara kunskap om äldre teknik vid olika former av brukshantverk i samhället och kunna visa dess funktioner och därmed också skapa intresse för det som föregått vårt nuvarande tekniksamhälle. Tidigare användes vattenkraft och vindkraft men ersattes med motorer som kom i slutet av 1800-talet. Tändkulemotorn blev vanlig i början av 1900-talet för att bli krossa grus för att lägga på vägarna och för att driva en spånhyvel för att få fram spån för takbeläggning.

Tändkulemotorn inköptes och sedan har det hänt saker. Det har varit ca tio personer som under vinter och vår fram till idag lagt ner ett stort arbete. Man har plockat isär tändkulemotorn i små detaljer, rengjort, putsat och målat. Under sensvåren och sommaren har man monterat ihop alla delar, justerat och finslipat på detaljer, som t ex ett litet insprutningsmunstycke som satte igång en del funderingar. Men med ytterligare lite proffshjälp och mer justeringar, gick motorn igång och vid invigningen fungerade den perfekt och kunde med lätthet driva vår spånhyvel.

Stöd från Landsbygdsalliansen i Ulricehamn

Alla dessa entusiaster har lagt ner drygt 400 timmar, för att vara där vi nu är med tändkulemotorprojektet. Föreningen har också fått fint stöd, inte minst ekonomiskt från Landsbygdsalliansen i Ulricehamns kommun samt tidningsartiklar i Ulricehamns Tidning.

Tändkuleprojektet har varit ett mycket lyckat projekt med mycket glädje, fint samarbete som skapat ny vitalitet till föreningens verksamhet. Många personer har på olika sätt följt och stöttat projektet, som visar att vi arbetar med rätt saker.

Det är med stor glädje som vi i dag invigt tändkulemotorn till Södra Vings Hembygdsförening. Alla som arbetat mest praktiskt i tändkuleprojektet och som var närvarande, fick komma fram för att klippa banden och starta motorn, och vi fick möjlighet att höra det nostalgiska motortuffandet.

Tändkulemotorn är nu invigd!

Tommy Johansson, Hökerum

Spännande filmer om lokal historia – Arena Vårgårda–Herrljunga, upptäck bygdens natur
www.youtube.com/watch?v=VD039UbNjY

Upptäck vårt intressanta natur- och kulturarv genom att lyssna på föredragen som hölls under Arenaveckan i Herrljunga och Vårgårda under hösten 2018. Föreläsningarna handlar om allt från olika föremål till smygbränningstiden och olika fornlämningar.

Folkfest i Rävlanda

Vilken folkfest det blev när vi återigen arrangerade marknad och veterandag på hembygdsgården i Rävlanda! Så många veteranfordon, försäljare och besökare har vi aldrig haft tidigare. Det var rekord på alla fronter. Förutom alla gamla fordon som kom, bland annat en brandbil från Göteborgs museibrandkår och en stenkross som drevs med tändkulemotor. Musikaliskt underhölls vi av Ninni, Peter och Christer från grannsocknen Sätilla. Hembygdsgårdens museer var öppna och barnen kunde rida, fiska och få en ansiktsmålning. Försäljarna erbjöd bland annat fisk, grönsaker, lammskinn, garn, blommor, träslöjd och loppisprylar. Vi var många funktionärer som arbetade både före, under och efter evenemanget, men känslan av att det blev så lyckat sopade bort all trötthet. Så här dagarna efter kan man bara

konstatera att det blev en fullträff i år både vad avser väder och bredd på underhållning.

*Malin Svanberg Eliasson
Björketorps sockens hembygdsförening*

Hultafors station

Som du kan se på sidan 31 så har Västarvet utsett sju underverk i västra Sverige. Varje kommun fick nominera var sitt underverk. Ett av dem som nominerats men som inte kom med bland de sju är Hultafors stationshus.

– Vi äger den enda byggnadsminnesmärkta byggnaden i Bollebygds kommun, berättar sekreteraren i Hultafors stations bygdegårdsförening, Anneli Ekström.

Stationshuset i Hultafors är från 1907. Den yttre fasaden och taket är renoverat enligt länsantikvarieämbetets normer. Den inre miljön är bevarad så mycket som möjligt, men för att få ändamålsenliga lokaler så har vissa ändringar gjorts.

– Här finns plats för 60 sittande gäster, och ett väl-fungerande kök med all utrustning man kan behöva för en större fest, liksom bra ljudanläggning och projektor. Huset är ofta uthyrt för bröllop och större fester.

Kuriosakafé under hösten i stationshuset

På övre våningen, i stinsens gamla bostad, driver vi ett kuriosakafé varannan lördag ojämnt veckor från den 14 september till den 7 december mellan klockan 11 och 14.

– Här kan man bläddra i gamla tidningsurklipp från vår bygd, dricka kaffe med hembakat samt fynda bland skänkta saker och möbler, berättar Anneli Ekström.

Monika Moberg Kilefors

Med stöd från

HembygdVäst, vari ingår Västergötlands Hembygdsförbund, Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund, Bohuslans Hembygdsförbund och Göteborgs Hembygdsförbund, stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd.

Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra medlemsföreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Årsmöte i Lödöse

Hedersmedlemmar. Sture Johansson och Birgitta Johansson valdes till hedersmedlemmar för sitt arbete inom styrelsen och med dokumentation om hembygden.

Lödösetraktens Hembygdsförening höll sitt årsmöte den 9 mars i Ale-Skövde församlingshem, Nygård. Ordföranden Henrik Olsson hälsade oss välkomna. En parentation hölls över avlidna medlemmar. Därefter vidtog sedvanliga mötesförhandlingar. Till ordförande för mötet valdes Kerstin Andersson och val av styrelse och kommittéer gjordes. Styrelsen för 2019 fick följande utseende med ordförande Henrik Olsson, vice ordförande Sture Johansson, sekreterare Barbro Sandström och kassör Marlene Wikström. Övriga ledamöter

Hembygdsmässa Fornbyn i Skara

För andra året i rad genomförde Skara Gille sin hembygdsmässa den 14 september i samarbete med Västergötlands museum och Västergötlands Hembygdsförbund. Ett trettiotal hantverkare och hemslöjdare visade upp sina alster för försäljning.

Ett av de mest välbesökta stånden bevakades av Sören Fernström. Katten som har låtit sig klippas till ett

Västgötabygden 5:19

blev Gunilla Sjöstedt, Jan Ahlqvist och Carina Täng med Kerstin Kristiansson, Robert Olsson och Peter Anderson som suppleanter.

Av verksamhetsberättelsen framkom att många aktiviteter såsom berättarkvällar, växtbyttardagar, väffelkväll, gökotta och vår- och höstvandringar i hembygden förekommit. Revisionsberättelsen upplästes och ansvarsfrihet för styrelsen beviljades. Verksamhetsplanen för år 2019 framlades med bland annat berättarkvällar, vår- och höstvandringar i hembygden, gökotta, växtbyttardag, nationaldagsfirande och väffelkväll. Resa i augusti och samkväm under hösten samt flera studiecirklar kommer att hållas.

Mer om dessa och andra aktiviteter finns på www.lodosetrakten.se

Birgitta Johansson och Sture Johansson valdes enhälligt till hedersmedlemmar för att de på ett utomordentligt sätt främjat föreningens arbete såväl som många års styrelsearbete på olika poster, vid Valla-Marias stuga och inte minst med dokumentationen om vår hembygd.

Dokumentationskommittén har dokumenterat det som hänt i bygden samt kopierat gamla bilder från socknarna i vårt verksamhetsområde.

För underhållningen stod Johan Larsson och Joanna-Maria med fin sång och musik.

Efter mötesförhandlingarna blev det risgrynspudning med sylt, kaffe och kaka samt lottdragning.

*Barbro Sandström och C-G Wikström
Lödösetraktens Hembygdsförening*

värde av över en miljon kronor. I Skara blev det ett tillskott på närmare sju nya tusenlappar.

I Fornbyn var det full verksamhet. Får betade och lät sig även klippas. Vid Hornborgastugan visade Ulrika Eriksson från museet hur man tog hand om ullen. Hon kardade och spann.

Under en guidad tur i Fornbyn visade byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson runt bland husen och beskrev olika tekniker.

I Missionshuset höll Stina Oscarson en föreläsning med rubriken – Tror du att du kan förändra världen utan att anstränga dig?

Stina Oscarson är en teaterregissör, dramatiker, författare, samhällsdebattör och tidigare teaterchef.

Skara Gille beräknar att det kom mer än 600 besökare den här sköna lördagen. Förmodligen blir det en fortsättning nästa år. Se för övrigt på Skara Gillens hemsida.

Monika Moberg Kilefors

Intressant besök på F7 Såtenäs

Det blev en intressant inblick i Sveriges flyghistoria när Hangelösa Hembygdsförening i somras besökte flottilmuseet på F7 Såtenäs.

Guiden, löjtnant Ove Larsson, gjorde först en tillbakablick till 1392 då godset för första gången nämns i skrifterna. Efter olika välkända ägare var Såtenäs en lantbruksskola mellan åren 1864 och 1903. För att sedermera bli flygflottilj 1940 när kriget stod hotande nära. En annan tillbakablick var till Gotland som ockuperades av ryssarna 1808.

– Det är en händelse som historikerna nämnt ytterst lite om, menade Ove Larsson.

Det finns dock några få undantag som bland andra professor Dick Harrisson skrev om i Svenska Dagbladet den 1 september 2015. Där framgår att ryssarna landsteg i hamnen i Fluntinge, som ligger på sydöstra Gotland, med 1800 man och att ön intogs utan att ett enda skott avlossades. De få svenska soldaterna ansåg nämligen att det var lönlöst att försvara sig.

Ockupationen upphörde dock några veckor senare då två svenska linjefartyg kom till ön och ryssarna gav upp.

Larsson tog upp den händelsen eftersom Sverige rustar ner i fredstid och därför inte är förberett på eventuellt krig, som före båda världskrigen, och nu är vi där igen som till exempel just Gotland.

En annan händelse, som dock är väl dokumenterad, är den svåra flygolyckan i Italien 1947. Den största enskilda olyckan inom det svenska flygvapnet där 21 personer omkom och fyra överlevde kraschen.

– Etiopien under kejsare Haile Selassie hade köpt 47 B 17-bombplan av Sverige, vilka svenska stridspiloter från bland annat Såtenäs med övrig personal flög dit, sa Larsson.

Det var den första leveransen, när personalen skulle flygas hem med ett fraktplan, som olyckan inträffade. Det är ännu en olöst gåta varför piloten ändrade planerad färdriktning och flög över land där flyghöjden skulle vara 2 000 meter istället för de 1 000 meter som gällde utanför kusten.

Han berättade också om olika flygplanstyper som förekommit genom åren. Som till exempel det italienska

Medlemmar i Hangelösa Hembygdsförening framför en Viggen, som är av samma flygplanstyp som den som störtade i Hangelösa 1974.

Foto: Guiden, löjtnant Ove Larsson.

Caproni, som trots sina brister var en viktig del i det svenska försvaret under krigsåren. Vidare A 21 Tvestjärten, Flygande tunnan, Lansen, fraktplanet Hercules och Viggen. Den sistnämnda flygplanstypen störtade i just Hangelösa 1974, men då räddade sig piloten med fallskärm.

Dagen avslutades vid Skogshyddan i Lidköping med servering och en stunds trevlig gemenskap.

*Matz Nilsson
Hangelösa Hembygdsförening*

Saxat om kolbullar

Per Rosén skriver i NAV:s Nyhetsbrev nr 3, 2019, om en historisk maträtt – kolbullar. Det var vanligt under 1800-talet att man lagade dessa direkt i en stekpanna över öppen eld. Skogshuggare, kolare, rallare, flottare och andra arbetare levde under enkla förhållanden på tillfälliga arbetsplatser. Viktigt med ister som råvara, därtill saltat fläsk och mjöl. Smör tålde nämligen inte hög värme och av olja blev smaken sämre. Namnet kolbulle kommer troligtvis av att man grävde ner pannan i glöden, täckte den med lock och lade glöd och aska ovanpå.

Monika Moberg Kilefors

Förbundets funktionärer 2019–2020

Sven-Åke Mökander, ordförande, Markgatan 39,
441 51 Alingsås 0322-67 23 10, 070-67 23 156.
svenake.mokander@gmail.com

Jan-Olof Berglund, vice ordförande, Stora Rör,
Nolgården 3, 541 96 Våring, 070-84 20 453,
j-o.berglund@telia.com

Eva Mann, sekreterare, se under kansli.

Tommy Kroon, kassör, Timmermansgatan 19,
532 33 Skara, 070-59 12 455,
tommy.kroon@kunskapstradet.se

Ledamöter:

Stig-Åke Andersson, Liljevägen 1,
462 61 Vänersborg, 0521-192 40, 070-78 15 106,
nstiga@live.se

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, 0512-531 50, 070-32 81 333.
frammostad@tagebrolin.se

Bengt-Göran Ferm, Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö,
070-26 75 975, benke.ferm@gmail.com

Lars-Erik Kullenwall, Gudhem Kullen 3,
521 94 Falköping, 0515-72 01 56, 070-53 18 547.
larserik.kullenwall@gmail.com

Ingrid Zackrisson, Västergården Kullavägen 59,
519 95 Tostared, 0320-620 15, 070-49 60 559,
ingrid.zackrisson@tele2.se

Torwald Åberg, Prostgatan 5 C, lgh 1202
531 37 Lidköping, 070-82 57 583,
bergtorwald@gmail.com

Ingrid Öhlund, Sjöbredared 110, 523 98 Hökerum
0707-26 14 14, ohlund@sjobredared.se

Ola Wirtberg, Långesäter 4, 541 97 Lerdala,
070-85 58 823, ola.wirtberg@telia.com

Ersättare:

Björn Andersson, Rönnbärsvägen 27, 541 76 Våring,
0500-44 04 75, 070-82 39 635.
bjorna.andersson@telia.com

Ulla Henningsson, Mårby 3, 545 90 Töreboda,
0506-131 68, 070-41 57 943,
ulla.henningsson@tele2.se

Rolf Larsson Saleby, Hede 531 93 Saleby,
070-59 39 198, rolf.larsson.saleby@telia.com

Barbro Svensson, Loo, Nedergården 315, 441 75
Sollebrunn, 073-04 54 601, barbroloo@telia.com

Evy Andreasson, Snårsås 1, 512 65 Mjöbäck
elvirasdotter@hotmail.com, 070-359 12 31.

Hedersledamöter: Berit Hange-Persson,
Trädgårdsg 4, 533 72 Lundsbrunn.

Aina Lindborg, Bjurbäck, Källebäcken 4,
565 92 Mullsjö.

Revisorer:

Marianne Svensson, Bergstena Skattegården 2,
441 92 Alingsås 0322-63 50 07, 070-53 26 318,
svenssondanove@hotmail.com

Allan Andersson, Tumberg, Karsgården 2,
447 91 Vårgårda, 0322-62 10 55, 0733-76 68 86.
allanitumberg@hotmail.com

Revisorssuppleanter:

Hans Algotsson, Rydbergsvägen 14, Örslösa
531 97 Lidköping, 0510-121 19, 070-64 26 560
hans.algotsson@lidkoping.se

Lena Gustafsson, Fötene Östergården 1,
447 91 Vårgårda 0322-62 71 81, 070-53 26 424.
lena@sodraharene.se

Valberedning:

Mona Lorentzson, sammankallande,
Wallströmsliden 6, 463 72 Lödöse, 070-85 77 167,
mona.lorentzson@gmail.com

Gerd Eriksson, Anisgatan 12, 511 41 Kinna, 0320-
102 90, 073-71 89 355, planeter99@hotmail.com

Bertil Karlsson, Norra Härene, Bajgården,
531 92 Lidköping, 0510-53 50 81, bertilka@telia.com

Lennat Claesson, Tåmarksgatan 4, 507 64 Borås
0706-57 74 62, lennart.klaesson50@gmail.com

Rolf Lundin, Alboga, Sandsnäs 4, 524 96 Ljung,
0706-91 95 75, rolfolundin@gmail.com

Försäkringsombud:

Sven-Åke Mökander, Stig-Åke Andersson.

Utvecklingsgrupp:

Tommy Kroon, sammankallande,
Sven-Åke Mökander, Jan-Olof Berglund,
Ulla Henningsson, Ingrid Zackrisson
Ola Wirtberg.

Redaktionskommittén för Västgötabygden:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5,
513 35 Fristad, 033-26 19 21
birgitta.fristad@telia.com

Monika Moberg Kilefors, redaktör och ansv utgivare,
Norra Bergvägen 16B, lgh 1303, 541 32 Skövde
070-64 25 670, monika.moberg@blackhornet.me
redvastgotab@gmail.com

Leif Brunnegård, Asklanda, Ekehagen,
447 93 Vårgårda, 0322-66 11 43,
leif.brunnegard@gmail.com

Hans Menzing, Marumstorget 1, lgh 1205,
532 32 Skara, 0511-126 43,
hans.menzing@telia.com

Jan-Olof Berglund, Tage Brolin

Birgit Carlsson, Ljungås 519 91 Istorp,
0706-20 66 66, bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Torsbovägen 8 B, 511 68 Hyssna,
070-65 87 910, anna.faxgard@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
0730-23 11 50, bo.bjorklund@risveden.com

Hemsidan:

Jan-Olof Berglund, Monika Moberg Kilefors.

Tengelandsfonden:

**Mona Lorentzson, Sven-Åke Mökander,
Ingrid Tengeland.**

Väddåkrastiftelsen:

Sven-Åke Mökander.

Kommittén Årets Hembygdsbok:

Ann-Britt Boman, Lars-Erik Kullenwall.

Kommittén Årets Hembygdsförening:

**Bengt-Göran Ferm, Torwald Åberg samt
föregående års förening, 2019, Skara Gille.**

Västgötalejonet:

Tommy Kroon, Ingrid Öhlund.

Skaraborgs läns föreningsarkiv:

Jan-Olof Berglund.

Älvsborgs läns föreningsarkiv:

Sven-Åke Mökander.

Ceremonimästare:

Björn Andersson.

Pilgrimsled och övernattnig:

Sven-Åke Mökander

**Social ekonomi – Skaraborg Rolf Larsson
Sjuhärad Ingrid Öhlund
Göteborg S-Å Mökander
Fyrbodan S-Å Andersson**

Slätterängsjury Sven-Åke Mökander

Västergötlands Hembygdsförbunds

kansli och besöksadress:

Eva Mann, kanslist Badhusgatan 13,
Box 15, 534 21 Vara. 0512-105 50.

Eva arbetar deltid och träffas på kansliet
varje helgfri torsdag, 09.00-15.00.

Bankgiro: 378-5383

Hemsida: <http://www.hembygd.se/vastergotland>

**SÄKER
FÖRENINGSGÅRD**

**Dags att
sätta styrelsen
i skolbanken?**

Bli experter på att förebygga skador
och ta hand om er hembygdsgård. Få
självriskcheck värde 9 300 kr. Välj mellan
webbkurs och studiecirkel. Kostnadsfritt.

**Anmäl er idag >>
sakerforeningsgard.se**

0200-22 00 55 | forsakring@hembygdsforbundet.se
facebook.com/hembygdsforsakringen | hembygd.se

Ålöfesten i Amnehärad

Söndagen efter midsommar håller Amnehärads hembygdsförening en fest vid föreningens gamla fiskarstuga i byn Ålön några kilometer utanför Gullspång.

Ålöfesten, som arrangerats sedan 1950-talet, brukar innehålla musik och sång, lotterier, tipspromenad och servering av kaffe med hembakt bröd.

Sedan många år tillbaka, står ”husbandet Jerker och Kenneth” från Kristinehamn för musiken

Av tradition brukar även en artist eller talare inbjudas till festen och årets Ålöfest var inget undantag då trubaduren Bernt Olson sjöng framför allt Dan Anderssons tonsatta dikter till eget gitarrackompanjement.

Bernt är sedan länge bosatt i Norrland men kommer ursprungligen från Amnehärad och har sina rötter just i Ålön och han uttryckte just därför stor glädje och tillfredsställelse över att få medverka på en Ålöfest och träffa släkt och vänner. Uppskattningen från de många besökarna var heller inte att ta miste på, då Bernt sjöng sina visor varvat med lite mellanprat. På begäran fick Bernt återkomma ännu en gång efter fikapausen.

Årets Ålöfest var på det hela taget lyckad och vädrets makter var verkligen på vår sida med solsken och lagom varmt.

*Jan-Erick Erickson
Amnehärads Hembygdsförening*

Ålöfesten. Trubaduren Bernt Olsson sjöng bl a Dan Anderssons tonsatta dikter till eget gitarrackompanjement.

Viskan och kvarnhistoria i Kinna

Från Sören Svensson, kassör i Kinna Hembygdsförening, har vi fått en årsskrift i A5-format om verksamheten 2018. Texter och bilder är Sörens egna.

Till stor del är det kvarnhistorien omkring Viskan som Sören berättar, men häftet innehåller även information om skolan.

Viskans källsjö är Tolken väster om Ulricehamn. Ån rinner vidare via Borås och ett vackert naturlandskap och mindre sjöar till Marks kommun, där Kinna ingår. Ån passerar Veddige och Ås. Det senare namnet härstammar från benämningen Os. Ås-kloster var det kloster som låg vid Viskans mynning i Klosterfjorden utanför Halland.

Marks härad har några år som det förr fanns kvarnar i. Flera biflöden finns, varav kan nämnas Häggån som rinner upp från Frisjön utanför Fritsla och Skephult. Den förenas med Viskan mellan Kinna och Skene. Den andra ån som är betydelsefull är Slottsån.

Det finns ett antal fall där det förekommit kvarnar som drevs av vattnet. Mest kända är kvarnarna i Skene och Kinna. Utöver dessa har det funnits kvarnar i Seglora och Berghem. Vid flera bäckar har det funnits små kvarnar. En enklare form av kvarn är skvaltkvarn.

Vattenkraft från Viskan har drivit många företag genom åren. Den var grunden till den blomstring Viskadalen upplevde i gångna tider

Människan har genom alla tider behövt mat för sin överlevnad. Förutom jakt och fiske så har det som jorden gett betytt mycket – vårt dagliga bröd. Men bröd måste gå genom många olika processer innan det når munnen och magen.

Idag hämtar vi vårt mjöl från butikshyllorna utan att fundera närmare på var det kommer ifrån. Förr var det en lång process via sådd och skörd till kvarnen, där de olika sädeskornen maldes till mjöl, innan det hamnade på husmoderns bakhord.

Monika Moberg Kilefors

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser. Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Torpa stenhuis i Tranemo kommun, ett av Västra Götalands sju underverk.

Sju underverk i väst

Efter en omröstning via sociala medier har Västra Götalands sju underverk blivit utsedda i början av september. Västarvet har under de tre dagar som omröstningen pågått fått in 12 000 röster.

De sju underverken är utan inbördes ordning Bohus fästning i Kungälv kommun, Stångehuvuds fyrhus i Lysekils kommun, Karlsborgs fästning i Karlsborgs kommun, Läckö slott i Lidköpings kommun, Torpa stenhuis i Tranemo kommun, Hållö fyr i Sotenäs kommun samt akvedukten i Håverud i Melleruds kommun.

Västarvet har under ett års tid presenterat en utvald kulturmiljö från vardera av Västra Götalandsregionens 49 kommuner.

Monika Moberg Kilefors

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 150 kr för att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (exempelvis till hela styrelsen) är priset 130 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist **Eva Mann**, 0512-105 50.
Kontorstid torsdagar 9–15.
E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande,
Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Hans Menzing, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511-126 43.
E-post: hans.menzing@telia.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare,
tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.
E-post: redvastgotab@gmail.com
eller monika.moberg@blackhornet.me

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
540 15 Våring, tel 0708-42 04 53.
E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0730-23 11 50. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brodin, Bäckaskog, Främmestad,
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50, 070-32 81 333.
E-post: frammetad@tagebrodin.se

Leif Brunnegård, Asklanda, 447 93 Vårgårda,
tel 0322-66 11 43. E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,
tel 070-620 66 66. E-post: bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Torsbovägen 8 B, 511 68 Hyssna,
070-65 87 910. E-post: anna.faxgard@telia.com

Förbundsordförande: Sven-Åke Mökander,
Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10,
070-672 31 56. E-post: svenake.mokander@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Eva Mann (se nedan)

Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara, tel 070-591 24 55.
E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-105 50, bostad 070-313 65 60.
Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Har Du adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. **Arbetstid: torsdagar 9-15.**

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

... ett kulturvarv i hembygden ...

... eller en antikrunda om man så vill ...

... eftermiddagskaffe hos klockmakaren i Tidavad

... orgeltramp i Rackeby ...

... tre trötta kulturtanter
från ett annat sekel ...

... avslutar dagen
i ett kulturresevat ...
... men var då?

De tre dockorna är skapade av
Rosa Welander, Skövde.
Foto: Monika Moberg Kilefors

... Vallby Sörgården ...